

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Özel Eğitim Anabilim Dalı
Otizm Spektrum Bozukluğu Eğitimi

Yüksek Lisans Tezi

**OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN BİREYİN ÖZBAKIM
İHTİYAÇLARININ KARŞILANMASINDA DURUMA UYGUN DAVRANIŞLARIN
ŞEKİL VERME İLE KAZANDIRILMASI**

Yasir UYGUN
ORCID: 0000-0001-9776-9024

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Fatih KOÇAK
ORCID: 0000-0002-0490-3616

Konya – 2026

TEŞEKKÜR

Otizm ve özel eğitim alanlarına katkı sunmak için çıktığım bu yolda araştırmaları ve uygulamalarıyla bana ışık ve ilham veren kıymetli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Fatih KOÇAK'a;

Lisansüstü eğitim süreçlerimde her zaman destek sunan Dr. Öğr. Üyesi Süleyman ARSLANTAŐ'a;

Lisans ve lisansüstü eğitim sürecimde her zaman ufkumuzu genişleten Prof. Dr. Hakan SARI'ya;

Özel eğitime büyük katkılar sunan ve tez savunmama katılan Prof. Dr. Veysel AKSOY'a;

Eğitim hayatım boyunca katkı sunan tüm hocalarıma, aileme, katılımcı öğrencilerime ve ailelerine sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yasir UYGUN
Őubat 2026

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	iii
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU	v
BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	vii
TABLolar DİZİNİ	viii
ÖZET	ix
ABSTRACT	x
1. GİRİŞ	1
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi	4
1.4. Sayıtlılar	6
1.5. Sınırlılıklar	6
1.6. Tanımlar	7
2. ALAN YAZIN	8
2.1. Otizm Spektrum Bozukluğu.....	8
2.2. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylerin Özellikleri.....	10
2.3. Özbakım Becerileri	13
2.5.1. Saç kesme becerisi.....	15
2.5.2. Tırnak kesme becerisi.....	16
2.6. Şekil Verme.....	17
2.6.1. Şekil vermenin uygulama basamakları.....	19
2.7 İlgili Araştırmalar	20
2.7.1 Yurt içinde yapılan araştırmalar	20
2.7.2 Yurt dışında yapılan araştırmalar	22
3. YÖNTEM.....	26
3.1. Araştırmanın Modeli	26
3.2. Katılımcı.....	29
3.3. Ortam.....	29
3.4. Uygulamacı	30
3.5. Gözlemci	30
3.6. Sosyal Geçerlik	30
3.7. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri.....	31
3.8. Verilerin Toplanması ve Analizi	35
4. BULGULAR	38
4.1. Akın'ın Saç Tıraşı Olmada Duruma Uygun Davranışlar Sergileme Becerisine İlişkin Başlama Düzeyi, Öğretim, Genelleme ve İzleme Düzeylerine İlişkin Bulgular	38

4.2. Akın'ın El Tırnağı Kesmede Duruma Uygun Davranışlar Sergileme Becerisine İlişkin Bulgular.....	41
4.3. Akın'ın Ayak Tırnağı Kesmede Duruma Uygun Davranışlar Sergileme Becerisine İlişkin Bulgular.....	44
4.4. Akın'ın Saç Tıraşı Olma, El Tırnağı Kesme ve Ayak Tırnağı Kesme Sırasında Duruma Uygun Davranışlar Sergileme Becerisinin Öğretimine İlişkin Bulgular ...	46
4.5. Sosyal Geçerlik Bulguları	48
4.5.1. Uygulama sürecindeki sosyal geçerlik bulguları.....	48
4.5.2. Uygulama sonrasındaki sosyal geçerlik bulguları	49
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	51
KAYNAKLAR.....	57
EKLER.....	62

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

“Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireyin Özbakım İhtiyaçlarının Karşılanmasında Duruma Uygun Davranışların Şekil Verme ile Kazandırılması” başlıklı tez çalışmamın toplam **90** sayfalık kısmına ilişkin, 21/02/2026 tarihinde tez danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **%9** olarak belirlenmiştir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Tez çalışması orijinallik raporu sayfası hariç
2. Bilimsel etik beyannamesi sayfası hariç
3. Önsöz hariç
4. İçindekiler hariç
5. Simgeler ve kısaltmalar hariç
6. Kaynaklar hariç
7. Alıntılar dahil
8. 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Necmettin Erbakan Üniversitesi Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve tez çalışmamın, bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranının (%30) altında olduğunu ve intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

23/02/2026

Yasir UYGUN

Dr. Öğr. Üyesi Fatih KOÇAK

BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ

Bu tezin tamamının kendi çalışmam olduğunu, planlanmasından yazımına kadar tüm aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez hazırlama kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını ve bu kaynakların kaynaklar listesine eklendiğini beyan ederim.

23/02/2026

Yasir UYGUN

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar

APA: American Psychological Association (Amerikan Psikoloji Birliği)

CDC: Centers for Disease Control and Prevention (Amerikan Hastalıkları Önleme ve Kontrol Merkezleri)

DSM: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatiksel El Kitabı)

GAG: Gözlemciler Arası Güvenirlik

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

OSB: Otizm Spektrum Bozukluğu

TEACCH: Treatment and Education of Autistic and related Communication Handicapped Children

UDA: Uygulamalı Davranış Analizi

TABLolar DİZİNİ

		Sayfa No
Tablo 1.	Gözlemciler arası güvenilirlik verileri	39
Tablo 2.	Saç Tıraşı Olma Becerisi İçin Öğretimsel Veriler	46
Tablo 3.	El Tırnağı Kesme Becerisi İçin Öğretimsel Veriler	48
Tablo 4.	Ayak Tırnağı Kesme Becerisi İçin Öğretimsel Veriler	50

GRAFİKLER DİZİNİ

		Sayfa No
Grafik 1.	Saç tıraşı olmada duruma uygun davranışlar sergileme becerisinin öğretimine ilişkin başlama düzeyi, uygulama, genelleme ve izleme oturumlarına ilişkin bulguların grafiksel analizi.	46
Grafik 2.	El tırnağı kesmede duruma uygun davranışlar sergileme becerisinin öğretimine ilişkin başlama düzeyi, uygulama, genelleme ve izleme oturumlarına ilişkin bulguların grafiksel analizi.	48
Grafik 3.	Ayak tırnağı kesmede duruma uygun davranışlar sergileme becerisinin öğretimine ilişkin başlama düzeyi, uygulama, genelleme ve izleme oturumlarına ilişkin bulguların grafiksel analizi.	51

ÖZET

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Özel Eğitim Anabilim Dalı
Otizm Spektrum Bozukluğu Eğitimi
Yüksek Lisans Tezi

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN BİREYİN ÖZBAKIM İHTİYAÇLARININ KARŞILANMASINDA DURUMA UYGUN DAVRANIŞLARIN ŞEKİL VERME İLE KAZANDIRILMASI

Yasir UYGUN

Çalışmada Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olan bireyin özbakım ihtiyaçlarının karşılanmasında duruma uygun davranışlar sergileme becerisinin şekil verme öğretim yöntemi aracılığıyla kazandırılmasının etkililiği incelenmiştir. Çalışmada tek denekli deneysel araştırma modellerinden değişen ölçütler modeli kullanılmıştır. Özbakım becerileri kapsamında belirlenen üç hedef becerinin öğretiminde şekil verme uygulamalarına yer verilmiştir. Bu beceriler saç tıraşı olmada, el tırnağı ve ayak tırnağı kestirmede duruma uygun davranışlar sergileme becerileridir. Çalışmaya katılan OSB tanılı 6 yaşındaki katılımcının söz konusu durumlarda bekleme, kafasını uygun pozisyonda tutma, elini uzatma, ayağını uzatma, istenen yönergeleri yerine getirme gibi davranışları sergilememesi nedeniyle bu beceriler hedef olarak seçilmiştir. Her beceri için ayrı bir öğretim programı hazırlanmış; katılımcının bağımlı değişkene ilişkin tepkileri araştırmacı tarafından geliştirilen veri toplama formuna kaydedilmiştir. Öğretim oturumlarının tamamlanmasının ardından genelleme ve kalıcılık oturumlarına ilişkin izleme verileri elde edilmiştir. Elde edilen tüm veriler grafiksel analiz yoluyla değerlendirilmiş ve betimsel olarak yorumlanmıştır. Araştırma sonuçları, şekil verme öğretim yönteminin OSB olan bireyin özbakım sürecinde duruma uygun davranışlar sergilemesini sağlamada etkili olduğunu göstermiştir. Ayrıca katılımcının kazanılan davranışları yeni durumlara genelledebildiği ve zaman içinde sürdürebildiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Otizm spektrum bozukluğu, özbakım becerileri, şekil verme, tek denekli deneysel araştırmalar.

ABSTRACT

Necmettin Erbakan University, Graduate School of Educational Sciences
Department of Special Education
Department of Special Education Autism Spectrum Disorder Education
Master's Thesis

ACQUISITION OF BEHAVIORS APPROPRIATE TO THE CONDITION WITH SHAPING IN MEETING THE SELF-CARE NEEDS OF INDIVIDUALS WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER

Yasir UYGUN

The study examined the effectiveness of teaching shaping techniques to individuals with Autism Spectrum Disorder (ASD) to help them develop the ability to exhibit appropriate behaviors when meeting their self-care needs. The study used a variable criteria model, one of the single-subject experimental research models. Shaping techniques were used to teach three target skills identified within the scope of self-care skills. These skills are the ability to exhibit situation-appropriate behaviors when getting a haircut and having fingernails and toenails trimmed. These skills were selected as targets because the 6-year-old participant with ASD who took part in the study did not exhibit behaviors such as waiting, holding his head in the appropriate position, extending his hand, extending his foot, and following the desired instructions in the aforementioned situations. A separate teaching program was prepared for each skill; the participant's responses related to the dependent variable were recorded on a data collection form developed by the researcher. After the completion of the teaching sessions, follow-up data related to generalization and permanence sessions were obtained. All data obtained were evaluated through graphical analysis and interpreted descriptively. The research results showed that the shaping teaching method was effective in ensuring that the individual with ASD exhibited situation-appropriate behaviors in the self-care process. In addition, it was determined that the participant could generalize the acquired behaviors to new situations and maintain them over time.

Keywords: Autism spectrum disorder (asd), self-care skills, shaping, single-case experimental design.

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), erken çocukluk döneminde ortaya çıkan, sosyal iletişim ve etkileşimde yetersizlikler ile sınırlı ve yineleyici davranış örüntüleriyle karakterize edilen nörogelişimsel bir bozukluktur (American Psychiatric Association [APA], 2013). OSB'nin belirtileri bireyler arasında farklılık göstermekle birlikte, ortak olarak sosyal etkileşim güçlükleri, iletişim problemleri, duyu hassasiyetler ve rutinlere bağlılık gibi davranış özelliklerine göre belirlenmektedir (Özsoy ve Özyürek, 2018). Diğer yandan OSB, sosyal etkileşim, sözel ve sözel olmayan iletişim, ilgi ve etkinliklerinde sınırlılıklar gösteren bireyler olarak tanımlanırken parmak ucunda yürüme, tekrarlı davranışlar, etraflarında dönme, aşırı hareketlilik ve pasiflik gibi davranış hareketleri ile akranlarına göre farklılık gösteren bireyler olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2018; MEB, 2013).

OSB, farklı düzeylerde belirtiler göstermesi nedeniyle "spektrum" kavramı altında ele alınmakta; bireylerin bilişsel, dil gelişim özellikleri ve uyumsal beceri durumları birbirlerinden farklılık gösterebilmektedir. Tüm bireyler arasında görülen bu farklılıklar, OSB olan bireylerin eğitim süreçlerinde bireysel farklılıkların dikkate alınmasını gerekli kılmaktadır (Acar vd., 2017). OSB olan bireylerin gelişimsel özellikleri incelendiğinde; bilişsel gelişim, dil ve iletişim gelişimi, motor gelişim ve sosyal-duygusal gelişim alanlarında tipik gelişim gösteren bireylerden farklılıklar olduğu görülmektedir (Kırcaali-İftar, 2019). Bu farklılıklar bireylerin günlük yaşam işlevselliğini doğrudan etkilemekte ve özellikle bağımsız yaşam becerilerinin kazanılmasını güçleştirmektedir (Koçak ve Sarı, 2021; Odom vd., 2010).

Günlük yaşam becerilerinin her biri, bireyin bağımsız olarak yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan tüm becerileri kapsamaktadır. Bu beceriler arasında özbakım becerileri önemli bir yer tutmaktadır (Cavkaytar, 2017). Özbakım becerileri; giyinme, tuvalet kullanma, beslenme, kişisel temizlik ve vücut bakımı gibi bireyin temel gereksinimlerini karşılamaya yönelik davranışları içermektedir (Tekin-İftar, 2012). Bu becerilerin kazanılması bireyin bağımsızlığını artırmakta, toplumsal kabulüne katkı sağlamakta, ailesine olan bağımlılığını azaltmakta ve sosyal yaşama katılımını kolaylaştırmaktadır (Schreibman vd., 2015).

Özbakım becerileri; bireyin kendi bedenine yönelik temel ihtiyaçlarını karşılamasını içeren, günlük yaşamda süreklilik gösteren ve yaşam kalitesini doğrudan etkileyen beceriler

olarak tanımlanmaktadır. Saç tıraşı olma, el ve ayak tırnağı kestirme gibi bakım etkinlikleri hem fiziksel temas içermesi hem de belirli bir süre boyunca duruma uygun davranışlar sergilemeyi gerektirmesi nedeniyle OSB olan bireyler için özellikle zorlayıcı olabilmektedir (Bıyık ve Özdemir, 2018).

OSB’de özbakım becerilerinin öğretimi, bireylerin sahip olduğu duyuşal hassasiyetler ve davranışsal özellikler nedeniyle çoğu zaman güçlüklerle karşılaşmaktadır. Özellikle bedene doğrudan temas içeren saç kesimi, el tırnağının ve ayak tırnağının kesimi gibi uygulamalar, OSB olan bireyler için yoğun stres ve kaygı kaynağı olabilmektedir (Baranek, 2002). Bu durum kaçınma davranışları, ağlama, öfke nöbetleri ve kendine zarar verme davranışlarıyla sonuçlanabilmektedir (Koegel ve Koegel, 2006).

Alanyazında OSB olan bireylere özbakım becerilerinin kazandırılmasına yönelik çeşitli öğretim yöntemlerinin kullanıldığı görülmektedir. İleri-geri zincirleme, ipucu sunma ve ipucunu geri çekme, model olma, görsel destekler ve davranışçı temelli öğretim yaklaşımları bu yöntemler arasında yer almaktadır (Tekin-İftar ve Kırcaali-İftar, 2013). Yapılan araştırmalar, öğretilen becerilerin beceri analizinin yapılarak daha alt beceri basamaklarına bölünüp sistematik öğretim yaklaşımlarıyla özbakım becerilerinin kazanılmasında etkili olduğunu göstermektedir (Odom vd., 2010).

Özbakım süreçlerinde duruma uygun davranışların sergilenememesi, bireyin bağımsızlığını sınırlamakta ve bakım verenlerin süreci zorlayıcı yöntemlerle yürütmesine yol açabilmektedir. Bu nedenle OSB olan bireylerin özbakım ihtiyaçlarının karşılanması sürecinde, duruma uygun davranışları sistematik ve yapılandırılmış biçimde kazandırmayı amaçlayan bilimsel temelli öğretim yöntemlerinin kullanılması gerekmektedir (Batu ve Kırcaali-İftar, 2011). Uygulamalı davranış analizine dayalı öğretim yaklaşımları, OSB olan bireylerin öğrenme özelliklerine uygun, gözlenebilir ve ölçülebilir davranışlar üzerinden ilerlemesi açısından etkili bir çerçeve sunmaktadır (Cooper vd., 2020).

Ancak alanyazın incelendiğinde çalışmaların büyük bir kısmının diş fırçalama, el yıkama, giyinme ve tuvalet kullanma gibi temel özbakım becerilerine odaklandığı; saç tıraşı olma, el tırnağı kesme ve ayak tırnağı kesme gibi daha karmaşık ve duyuşal açıdan zorlayıcı becerilere yönelik araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir (Cavkaytar, 2017). Ayrıca mevcut çalışmaların çoğunlukla tek bir beceriyi ele aldığı, birbiriyle ilişkili birden fazla

özbakım becerisinin birlikte öğretildiği araştırmaların sayısının az olduğu dikkat çekmektedir (Schreibman vd., 2015).

Şekil verme yöntemi, bireyin mevcut davranış performans düzeyinden başlanarak hedef davranışa aşamalı olarak ulaşmasını sağlayan bir öğretim yaklaşımıdır (Tekin-İftar, 2012). Şekil verme yöntemi özellikle karmaşık becerilerin küçük basamaklara ayrılarak kazandırılmasına olanak sağlaması bakımından özbakım becerilerinin öğretiminde işlevsel bir yöntem olarak görülmektedir (Kırcaali-İftar, 2019). Ancak alanyazında şekil verme yönteminin saç kesimi ve tırnak kesimi gibi bedensel temas içeren beceriler üzerindeki etkililiğini inceleyen çalışmaların ve benzer çalışmaların birlikte ele alındığı çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir.

1.1. Problem Durumu

OSB olan bireylerin bağımsız yaşam becerilerini kazanmaları, yaşam kalitelerinin artırılması açısından büyük önem taşımaktadır (Odom vd., 2010). Özbakım becerileri OSB'li bireylerin bağımsızlığın temelini oluşturan becerilerin başında gelmektedir (Cavkaytar, 2017). Bununla birlikte OSB olan bireylerde duyuşal hassasiyetler, rutinelere bağılılık ve davranışsal tepkiler nedeniyle saç kesimi ve tırnak kesimi gibi uygulamalar çoğu zaman kaçma, ağlama, saldırma gibi problem davranışlara yol açmaktadır (Baranek, 2002).

Alanyazın incelendiğinde OSB olan bireylere özbakım becerilerinin kazandırılmasına yönelik çalışmaların ağırlıklı olarak diş fırçalama, el yıkama, giyinme ve tuvalet becerileri üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Tekin-İftar ve Kırcaali-İftar, 2013). Buna karşın saç tıraşı olma, el tırnağı kesme ve ayak tırnağı kesme gibi becerilere yönelik araştırmaların sınırlı olduğu, bu becerilerin öğretimine ilişkin yöntemsel çeşitliliğin yeterince ele alınmadığı anlaşılmaktadır (Schreibman vd., 2015).

Mevcut araştırmalarda ayrıca şu eksiklikler dikkat çekmektedir:

Saç ve tırnak kesimi gibi bedensel temas içeren becerilerin öğretimine yönelik sistematik öğretim programlarının sınırlı olması,

Birden fazla ilişkili özbakım becerisinin aynı araştırma kapsamında birlikte ele alınmaması,

Öğretilen becerilerin farklı ortam ve kişilere genellenmesine ilişkin bulguların yetersiz olması,

Davranışçı temelli yöntemlerden biri olan şekil verme yönteminin bu tür becerilerin öğretimindeki etkililiğine ilişkin sınırlı sayıda araştırma bulunması (Cavkaytar, 2017; Kırcaali-İftar, 2019).

Bu doğrultuda, OSB olan bireylere saç tıraşı olma, el tırnağı kesme ve ayak tırnağı kesme sırasında duruma uygun davranışlar sergileme becerisinin kazandırılmasına yönelik etkili öğretim yöntemlerinin belirlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Şekil verme yöntemi, bireyin mevcut performans düzeyinden başlanarak hedef davranışa kademeli olarak ulaşmasını sağlaması nedeniyle bu tür becerilerin öğretiminde işlevsel bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır (Tekin-İftar, 2012).

Bu araştırmanın problem durumu, Otizm Spektrum Bozukluğu olan bireylere saç tıraşı olma, el tırnağı kesme ve ayak tırnağı kesme sırasında duruma uygun davranışlar sergileme becerisinin şekil verme yöntemiyle kazandırılmasının etkililiğine ilişkin bilimsel bulguların yetersiz olmasıdır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı, Otizm spektrum bozukluğu olan bireylerin özbakım ihtiyaçlarının karşılanmasında duruma uygun davranma becerisinin öğretiminde şekil verme öğretim yönteminin etkisinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda otizimli bireyin saç tıraşı olurken duruma uygun davranma, el tırnağını keserken duruma uygun davranma ve ayak tırnağını keserken duruma uygun davranma becerisinin öğretiminde şekil verme öğretim yönteminin etkililiği incelenmiştir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma, özbakım ihtiyaçları karşılanırken zorluk yaşayan, duruma uygun davranışları sergilemede yetersizlik gösteren, duyu hassasiyet ve problem davranışlar sergileyen otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan bireyleri kapsamı bakımından önem taşımaktadır. Alan yazında, OSB olan bireylerin sağlık ve bakım süreçlerinde iş birliği yapma, bakım uygulamalarına katılma ve uygun davranışlar sergileme becerilerinin kazandırılmasına yönelik çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Özellikle sakal tıraşı olurken, göz muayenesi ve saç tıraşı gibi bakım süreçlerinde uygun davranışların öğretimine yönelik yürütülen deneysel çalışmalar, bu bireylerin bakım süreçlerine katılımını artırmakla birlikte

problem davranışların azalmasına da katkı sağlamaktadır (Dayan, 2024; Uruk, 2024; Uygun, 2022).

OSB olan bireylerin günlük yaşamda bağımsızlıklarını sürdürebilmeleri, toplumsal yaşama uyum sağlayabilmeleri ve toplumsal kabul görmeleri, temel yaşam becerilerine sahip olmalarıyla doğrudan ilişkilidir. Özbakım becerilerinin bağımsız bir biçimde yerine getirilmesi, bireyin yaşam kalitesinin artırılması ve çevresiyle etkileşiminin güçlendirilmesi açısından temel bir göstergedir. Bu bağlamda, özbakım süreçlerinde yalnızca fiziksel becerilerin değil, aynı zamanda duruma uygun davranışların da kazandırılması gerekmektedir. Nitekim alan yazında, OSB olan bireylerin kuaför ortamı ve sağlık ortamı gibi bakım bağlamlarında yaşadıkları güçlüklerin davranışsal müdahaleler yoluyla azaltılabildiği ve uygun davranışların öğretilmediği belirtilmektedir (Tar, 2021).

Bu araştırmanın bir diğer önemli yönü, özbakım süreçlerinde duruma uygun davranışların kazandırılmasında şekil verme öğretim yönteminin etkililiğini incelemesidir. Şekil verme yöntemi, karmaşık ve çok basamaklı davranışların öğretiminde etkili bir davranışsal öğretim yaklaşımı olmasına rağmen, özbakım bağlamlarında duruma uygun davranışların kazandırılmasına yönelik kullanımına ilişkin araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu yönüyle araştırma, şekil verme yönteminin özbakım süreçlerine uyarlanmasına ilişkin alan yazındaki boşluğu doldurmayı amaçlamakta ve yöntemin farklı bağlamlardaki uygulanabilirliğine ilişkin kanıt sunmaktadır (Tekin-İftar ve Kırcalı-İftar, 2012; Cooper et al., 2007; Ruegg, 2006).

Araştırmada tek denekli deneysel araştırma modellerinden biri olan değişen ölçütler modelinin kullanılması da çalışmanın önemini artırmaktadır. Tek denekli desenler, OSB olan bireylerde öğretim süreçlerinin bireysel düzeyde ayrıntılı biçimde değerlendirilmesine olanak sağlamakta ve elde edilen bulguların doğrudan uygulamaya aktarılmasını mümkün kılmaktadır. Alan yazında, tek denekli çalışmaların özellikle problem davranışların azaltılması ve işlevsel becerilerin kazandırılmasında etkili sonuçlar ortaya koyduğu belirtilmektedir (Batu ve Kırcalı-İftar, 2011).

Uygulama açısından değerlendirildiğinde, bu çalışmadan elde edilecek bulguların özel eğitim öğretmenleri, terapistler ve aileler için yol gösterici olması beklenmektedir. Özellikle saç tıraşı olma, el ve ayak tırnağı kestirme, göz muayenesi gibi günlük yaşamda sıklıkla karşılaşılan bakım süreçlerinde, duruma uygun davranışların sistematik biçimde öğretilmesine

yönelik örnekler sunulması, bakım sürecinin daha güvenli, işlevsel ve sürdürülebilir hâle getirilmesine katkı sağlayacaktır.

Son olarak bu araştırma, OSB olan bireylerin özbakım ihtiyaçları karşılanırken duruma uygun davranışlar sergilemelerinin öğretiminin, problem davranışların önlenmesine ve bireyin bakım sürecine daha aktif katılım göstermesine katkı sunması açısından da önemlidir. Bu yönüyle çalışma, OSB olan bireylerin yaşam kalitesini artırmaya yönelik bilimsel temelli uygulamaların yaygınlaştırılmasına hizmet etmektedir.

Özetle bu araştırma; literatürdeki sınırlılığı gidermesi, özbakım bağlamında duruma uygun davranışların öğretime odaklanması, şekil verme yönteminin etkililiğini sınaması, alanda çalışan uzmanlara ve ailelere rehberlik etmesi ve OSB olan bireylerin bağımsız yaşam becerilerini desteklemesi yönleriyle önemli bir çalışmadır.

1.4. Sayıtlar

Araştırmada;

1. Bireylerin büyümesi ve olgunlaşmasının araştırmanın sonuçları üzerinde etkili olmadığı,
2. Ailelerin ve eğitimcilerin yapılan sözleşmeye uyarak hedeflenen becerileri uygulama dışında bir ortamda öğretimsel amaç olarak çalışmadığı,
3. Akademisyen, aile ve eğitimcilerin uzman görüş formunda ve sosyal geçerlik görüşmelerinde görüşlerinin samimi duygu ve düşüncelerden oluştuğu,
4. Bağımlı değişkenin şekil verme öğretim yönteminden başka bir bağımsız değişkenden etkilenmemiş olduğu,

1.5. Sınırlılıklar

Bu çalışma;

1. OSB tanısı alan bir erkek öğrenci ile,
2. Özbakım becerileri ile,
3. Saç tıraşı olmada, el tırnağı ve ayak tırnağı kestirmede uygun davranışlar sergileme becerisi ile,
4. Şekil verme öğretim yöntemi ile,
5. Tek denekli deneysel araştırma modellerinden biri olan değişen ölçütler modeli ile,

1.6. Tanımlar

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB): Otizm Spektrum Bozukluğu, sosyal etkileşim ve iletişimde zorluklar, tekrarlayıcı davranışlar, sınırlı ilgi alanları ve bazen bilişsel farklılıklar ile karakterize edilen nörogelişimsel bir bozukluktur. OSB, farklı şiddet seviyelerinde görülebilir ve her bireyde farklı belirtiler sergilenebilir (APA, 2013; Kırcaali-İftar, 2012).

Özbakım Becerileri: Özbakım becerileri, bir bireyin kendi bakımını yapabilmesi için gerekli olan temel becerilerdir. Bu, kişisel hijyen, giyinme, yemek yeme ve temizlik gibi işlemleri içerir. OSB'li bireylerin bu becerilerde bağımsızlık kazanmaları, onların toplumsal hayata uyum sağlamalarına ve yaşam kalitelerinin artmasına yardımcı olur ((Bıyık ve Özdemir, 2018; Kang ve Chang, 2019).

Duruma Uygun Davranışlar: Özbakım ihtiyaçlarının karşılanmasında bireyin bakımın güvenli ve etkili biçimde gerçekleştirilebilmesi için sergilemesi beklenen; bekleme, yönergelere uyma, vücudu uygun pozisyonda tutma, gerektiğinde elini ve ayağını uzatma ve iş birliği yapma gibi gözlenebilir ve ölçülebilir davranışlardır.

Şekil Verme Öğretim Yöntemi: Şekil verme, istenen bir davranışı kademeli olarak, bireyin mevcut davranışlarından yola çıkarak geliştirmeyi amaçlayan bir öğretim yöntemidir. Bu yöntem, adım adım bir davranışın istenilen sonuca ulaşması için bireyin mevcut davranışına küçük düzeltmeler yaparak ilerler (Cooper vd., 2020; Skinner, 1953)

BÖLÜM 2

2. ALAN YAZIN

Bu bölümde araştırmanın temelini oluşturan temel kavramlara ve araştırmanın konusu ile ilgili ulusal ve uluslararası çalışmalara yer verilmiştir.

2.1. Otizm Spektrum Bozukluğu

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), bireyin sosyal etkileşim, iletişim ve davranış düzenleme alanlarında yaşam boyu süren güçlükler yaşamasına karşın, her bireyde kendine özgü gelişimsel bir örüntü gösteren çok boyutlu bir nörogelişimsel farklılıktır. OSB yalnızca tanı ölçütleriyle sınırlanabilirilecek bir bozukluk değil; bireyin dünyayı algılama, anlamlandırma ve çevresiyle ilişki kurma biçimini derinden etkileyen gelişimsel bir durumdur. Güncel literatürde OSB'nin giderek “çeşitliliğin bir formu” olarak ele alınması, bu bireylerin güçlü yönlerinin, potansiyellerinin ve ihtiyaç duydukları özel düzenlemelerin daha iyi anlaşılmasına yönelik bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu nedenle OSB, yalnızca tıbbi bir etiket olarak değil; sosyal, psikolojik ve biyolojik boyutları olan çok katmanlı bir gerçeklik olarak değerlendirilmektedir (Lord vd., 2020).

DSM-5'te OSB'nin tek bir “spektrum” altında ele alınması, bu bozukluğun geniş bir değişkenlik göstermesinin kabul edilmesine dayanmaktadır. Bir birey yoğun desteğe ihtiyaç duyarken, bir diğeri bağımsız yaşam becerilerini büyük ölçüde yerine getirebilmektedir. Benzer biçimde bazı bireylerde belirgin dil gecikmesi görülürken, bazılarında zengin bir sözcük dağarcığı bulunmasına rağmen sosyal iletişim kurallarına uygun iletişim sürdürülememektedir. Bu durum, OSB'nin tek tip bir sendromdan ziyade güçlü ve sınırlı yönlerin birlikte bulunduğu bireysel gelişim profilleri sunduğunu göstermektedir (APA, 2013).

Otizmin tarihsel gelişimi, bu alandaki bilimsel anlayışın dönüşümünü ortaya koymaktadır. Terim olarak “otizm” ilk kez 1911 yılında İsviçreli psikiyatrist Eugen Bleuler tarafından, dış gerçeklikten kopma ve içe çekilme durumunu tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. 1943 yılında Amerikalı çocuk psikiyatristi Leo Kanner, sosyal etkileşimden çekilme, değişime direnç ve yineleyici davranışlar sergileyen çocukları tanımlayarak “erken çocukluk otizmi” kavramını ortaya koymuştur. Bir yıl sonra Hans Asperger ise bilişsel becerileri görece iyi olan ancak sosyal iletişimde güçlük yaşayan çocukları tanımlamış ve spektrum yaklaşımının temellerini atmıştır (Happé ve Frith, 2020).

Tanısal sınıflandırmalarda ise otizm ilk kez DSM-III'te (1980) "Yaygın Gelişimsel Bozukluklar" başlığı altında yer almıştır. DSM-IV'te otistik bozukluk, Asperger sendromu, atipik otizm, Rett sendromu ve çocukluk çağı dezintegratif bozukluğu olarak alt kategorilere ayrılmıştır. DSM-5 ile birlikte bu alt kategoriler kaldırılmış ve tümü "Otizm Spektrum Bozukluğu" başlığı altında birleştirilmiştir. Tanı ölçütleri iki ana alanda toplanmıştır: (1) sosyal iletişim ve sosyal etkileşimde yetersizlikler, (2) sınırlı ve yineleyici davranış örüntüleri (Lai vd., 2013).

OSB'nin görülme sıklığına ilişkin güncel veriler, farkındalığın ve tanı oranlarının arttığını göstermektedir. CDC'nin 2023 verilerine göre her 36 çocuktan biri OSB tanısı almaktadır (Maenner vd., 2023). Bu artışın tamamı gerçek prevalans artışını yansıtmamakta; erken tanı araçlarının gelişmesi, ebeveyn farkındalığının artması ve tarama programlarının yaygınlaşması ile ilişkilendirilmektedir (Lyll vd., 2020). Erkek çocuklarda tanı oranlarının kızlara göre daha yüksek olması ise kız çocuklarının tanı süreçlerinde gözden kaçabildiğini düşündürmektedir (Lai vd., 2015).

Klinik açıdan OSB, bireyin çevresel uyaranları algılama ve yorumlama biçimiyle yakından ilişkilidir. Göz teması kurma, jest kullanma, karşılıklı konuşma başlatma ve sürdürme gibi sosyal iletişim becerilerinde sınırlılıklar yaygındır. Bunun yanı sıra bazı bireylerde duyu uyaranlara karşı aşırı ya da düşük hassasiyet görülebilmektedir. Bu duyu farklılıklar, öğrenme süreçlerini, özbakım becerilerini ve toplumsal katılımı doğrudan etkilemektedir (Robertson ve Baron-Cohen, 2017).

OSB'nin nedenleri tek bir faktörle açıklanamamakta; genetik yatkınlık ile çevresel etmenlerin etkileşimi sonucu ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Genetik çalışmalar OSB'nin yüksek derecede kalıtsal olduğunu, ancak çok sayıda genetik varyasyonun rol oynadığını göstermektedir. Prenatal enfeksiyonlar, ileri ebeveyn yaşı, prematüre doğum ve bazı kimyasallara maruz kalma gibi çevresel etkenler de risk faktörleri arasında yer almaktadır (Modabbernia vd., 2017; Tick vd., 2016).

OSB tanısı olan bireylerde problem davranışlar yaygın olarak görülmektedir. Bu davranışlar kendini uyarıcı yineleyici davranışlar, kendine zarar verici davranışlar, saldırgan davranışlar, takıntılı davranışlar ve alışılmadık yeme davranışları olarak sınıflandırılmaktadır (Yücesoy ve Özkan, 2015). Araştırmalar OSB'li bireylerin büyük bir kısmında problem

davranışların görüldüğünü ve bu davranışların hem bireyin hem de ailesinin yaşam kalitesini olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır (Horner vd., 2002).

Problem davranışlar, bireyin öğrenmesini, sosyal etkileşimini ve topluma katılımını zorlaştırabilmektedir. Özellikle rutin değişiklikleri, çevresel uyaranlar ve geçiş süreçleri problem davranışların ortaya çıkmasını tetikleyebilmektedir (Lecavalier, 2006). Bu nedenle OSB'li bireyler için kanıt temelli eğitim programlarının uygulanması büyük önem taşımaktadır (Schreibman vd., 2015).

OSB için kesin bir tedavi bulunmamakla birlikte, erken tanı ve erken müdahale bireyin sosyal iletişim, özbakım ve bağımsız yaşam becerilerinde önemli gelişmeler sağlayabilmektedir. Aile eğitimi, özel eğitim uygulamaları ve toplumda farkındalığın artırılması, OSB'li bireylerin topluma katılımını güçlendirmektedir (Zwaigenbaum vd., 2015; Wetherby vd., 2014).

2.2. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylerin Özellikleri

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olan bireylerin özellikleri, yalnızca tanısal ölçütlerle sınırlandırılmayacak kadar geniş ve çok boyutlu bir görünüm sergilemektedir. Her birey; bilişsel kapasitesi, duyuşsal tercihleri, sosyal etkileşim biçimleri ve öğrenme stilleri bakımından kendine özgü bir gelişimsel profile sahiptir. Bu durum, OSB'yi tek tip bir gelişim örüntüsünden ziyade bireylerin dünyayı algılama ve çevreye tepki verme biçimlerinin farklılaştığı geniş bir nörogelişimsel yelpaze olarak tanımlamayı gerekli kılmaktadır. Spektrum içinde bazı bireyler yoğun desteğe gereksinim duyarken, bazı bireyler bağımsız yaşam becerilerini büyük ölçüde yerine getirebilmektedir. Dolayısıyla OSB'li bireylerin özelliklerini anlamak, onları yalnızca sınırlılıkları üzerinden tanımlamak yerine, gelişimsel profilleri, güçlü yönleri ve ihtiyaç duydukları destekler temelinde bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmeyi gerektirir. Güncel araştırmalar bu çeşitliliğin biyolojik, bilişsel ve çevresel etkenlerin karşılıklı etkileşimi sonucunda ortaya çıktığını ve OSB'nin bu nedenle çok boyutlu bir gelişimsel durum olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır (Lai vd., 2020).

Bu özelliklerin değerlendirilmesinde yalnızca bireyin zorlandığı alanlara odaklanmak yeterli değildir; bireyin hangi koşullarda daha işlevsel performans gösterdiği de dikkate alınmalıdır. OSB'li bireylerin gelişimsel profilleri statik değil, çevresel düzenlemeler, sosyal fırsatlar, eğitimsel müdahaleler ve aile desteği ile değişebilen dinamik süreçlerdir. Örneğin bazı bireyler yapılandırılmış ortamlarda günlük yaşam becerilerini daha bağımsız biçimde yerine

getirebilirken, bazıları doğal ve oyun temelli bağlamlarda iletişim kurma ve sosyal etkileşime girme açısından daha başarılı olabilmektedir. Bu nedenle OSB'li bireylerin özelliklerini tanımlarken bireyin yaşantısal bağlamının, sosyal ilişkilerinin ve günlük yaşam deneyimlerinin dikkate alınması gerekir. Bu yaklaşım, bireyi yalnızca “bozukluk” çerçevesinde ele almak yerine, potansiyelini merkeze alan daha insancıl bir değerlendirme anlayışı sunmakta; aynı zamanda bireyselleştirilmiş eğitim ve destek programlarının gerekliliğini ortaya koymaktadır (Hume vd., 2021).

OSB'li bireylerin özellikleri bilişsel-akademik beceriler, dil ve iletişim, duyuşal işleme, motor gelişim ve sosyal-duyuşal gelişim olmak üzere beş ana alanda incelenmektedir. Bu alanların her biri, bireyin toplumsal yaşama uyumu, bağımsızlık düzeyi ve özbakım becerilerini doğrudan etkilemektedir. Bu alanlar birbirinden bağımsız değildir; özellikle duyuşal işleme farklılıklarının motor beceriler ve sosyal etkileşimle karşılıklı ilişkili olduğu bilinmektedir. Bu nedenle OSB'li bireylerin özellikleri yalnızca sosyal iletişim bağlamında değil, günlük yaşam işlevselliğini belirleyen tüm gelişimsel alanları kapsayacak biçimde değerlendirilmelidir (Diken ve Batu, 2015).

OSB olan bireylerin bilişsel özellikleri oldukça geniş bir dağılım göstermekte ve bu dağılım düşük performanstan üstün yetenek düzeyine kadar uzanmaktadır. Bununla birlikte bilişsel gelişim yalnızca zekâ puanı üzerinden değil; yürütücü işlevler, dikkat süreçleri, bellek türleri ve bilgi işleme becerileri gibi alt bileşenler üzerinden değerlendirilmelidir (Kenworthy vd., 2008). Yürütücü işlevlerde görülen sınırlılıklar, bireyin günlük yaşamda planlama yapma, sırayla hareket etme, görevleri sürdürme ve özbakım basamaklarını organize etme becerilerini olumsuz etkileyebilmektedir. Buna karşılık bazı OSB'li bireylerde ayrıntı farkındalığının yüksek olması, görsel-uzamsal işlemlenin güçlü olması ya da ilgi alanlarına yönelik yoğunlaşma nedeniyle akademik ve işlevsel becerilerde ileri düzey performans gözlenebilmektedir. Bu durum, bilişsel değerlendirmelerin bireyin yalnızca zorlandığı alanları değil, bağımsız yaşamı destekleyebilecek güçlü yönlerini de ortaya koymayı amaçlaması gerektiğini göstermektedir (Happe ve Frith, 2020).

OSB olan bireylerde dil gelişimi, hem alıcı hem de ifade edici dil alanlarında farklılıklar göstermekte; bu durum bireyin sosyal yaşama katılımını ve günlük ihtiyaçlarını ifade edebilme becerisini doğrudan etkilemektedir. Alıcı dilde görülen güçlükler, yönergeleri takip etme, jest ve mimikleri anlamlandırma ve sosyal bağlamı yorumlama süreçlerini zorlaştırabilmektedir (Mundy, 2018). Bu durum bireyin özbakım becerilerini öğrenmesini, sosyal etkileşimleri

başlatmasını ve yardım isteme davranışlarını sınırlayabilmektedir. Araştırmalar, erken müdahalelerin alıcı ve ifade edici dil becerilerinde sağladığı gelişmelerin, bireyin bağımsız yaşam becerileri üzerinde de olumlu etkiler yarattığını göstermektedir (Zwaigenbaum vd., 2015).

OSB olan bireylerde duyuşal işleme farklılıkları, günlük yaşam işlevselliği ve özbakım davranışları üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Duyusal sistemin çevreden gelen uyarınları düzenleme biçimi OSB'li bireylerde farklılaşabilmekte; bazı bireyler ses, ışık ya da dokunsal uyarınlara aşırı duyarlılık gösterirken bazıları bu uyarınlara düşük düzeyde tepki verebilmektedir. Bu farklılıklar, giyinme, banyo yapma, yemek yeme ve kalabalık ortamlarda bulunma gibi özbakım ve toplumsal katılım gerektiren durumları güçleştirebilmektedir. Bu nedenle duyuşal tepkilerin "problem davranış" olarak değerlendirilmesi yerine, bireyin çevreyi algılama biçiminin doğal bir sonucu olarak ele alınması gerekmektedir (Robertson ve Baron-Cohen, 2017).

OSB olan bireylerde motor gelişim alanındaki farklılıklar da bağımsızlık düzeyini doğrudan etkilemektedir. İnce ve kaba motor becerilerde görülen güçlükler; giyinme, düğme ilikleme, yazı yazma, yemek yeme ve beden kontrolü gerektiren özbakım becerilerinin kazanılmasını zorlaştırabilmektedir. Motor beceriler yalnızca fiziksel kapasite ile değil; duyuşal işleme, dikkat ve planlama süreçleriyle de ilişkilidir. Bu nedenle motor gelişimin değerlendirilmesi, bireyin günlük yaşamda ne ölçüde bağımsız hareket edebildiğini anlamada temel bir gösterge niteliğindedir (Fournier vd., 2010).

OSB olan bireylerde sosyal-duyuşal gelişim, toplumsal yaşama uyumun ve ilişkişel bağımsızlığın temelini oluşturan bir alandır. Sosyal-duyuşal gelişim; bireyin duygularını tanıma, düzenleme, başkalarının duygularına uygun tepki verme ve karşılıklı etkileşim kurma kapasitesini içerir. OSB'li bireylerde bu süreçlerde görülen güçlükler, sosyal biliş ve sosyal motivasyon mekanizmalarındaki nörogelişimsel farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bu durum sosyal etkileşime ilgi eksikliği olarak yorumlanmamalı; sosyal bilgiyi işleme biçiminin farklılığı olarak ele alınmalıdır. Sosyal-duyuşal becerilerin desteklenmesi, bireyin toplumsal yaşama katılımını artırmakta ve bağımsız yaşam becerilerinin sürdürülebilirliğini güçlendirmektedir (Chevallier vd., 2012).

2.3. Özbakım Becerileri

Bireyin günlük yaşamını bağımsız biçimde sürdürebilmesi için gerekli olan temel davranışları kapsar. Yeme, giyinme, tuvalet kullanma, kişisel hijyen, uyku düzeni, saç ve tırnak bakımı, tıraş olma gibi beceriler yalnızca fiziksel gereksinimlerin karşılanmasına hizmet etmez; aynı zamanda bireyin sosyal katılımını, benlik algısını ve psikolojik iyi oluşunu doğrudan etkileyen yaşamsal yeterliklerdir (Matson vd., 2012). Günlük yaşam becerileri, bireyin ebeveyn ya da bakım verenine bağımlı olmadan yaşamını sürdürebilmesi açısından temel bir gereklilik olarak görülmektedir. Bu beceriler bireyin yaşam kalitesini artırmakla kalmamakta, aynı zamanda yaşam boyu karşılaşılabileceği sorunlarla başa çıkabilme kapasitesini de güçlendirmektedir (Bekil, 2021).

Günlük yaşam becerileri genel olarak temel yaşam becerileri ve sosyal yaşam becerileri olmak üzere iki grupta ele alınmaktadır. Temel yaşam becerileri; yemek yeme, kişisel hijyen, giyinme, ev temizliği, ev düzeni ve çamaşır yıkama gibi alanları kapsarken; sosyal yaşam becerileri bireyin para kullanma, alışveriş yapma, ulaşım araçlarını kullanma ve toplumsal ortamlarda uygun davranışlar sergileyebilme yeterliklerini içermektedir. Bunun yanında iletişim becerileri, problem çözme, sağlıklı beslenme ve temel sağlık bakımı da günlük yaşam becerileri kapsamında değerlendirilmektedir. Bu becerilerin yeterli düzeyde kazanılması, bireyin bağımsız ve etkili bir yaşam sürdürmesi için ön koşul niteliğindedir (Varol, 2011).

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olan bireyler, günlük yaşam ve özbakım becerileri alanında en fazla güçlük yaşayan gruplardan biridir. Araştırmalar OSB tanısı olan bireylerin hem çocukluk döneminde hem de yetişkinliğe geçiş sürecinde akranlarına kıyasla bağımsız yaşam becerilerinde belirgin sınırlılıklar yaşadığını göstermektedir (Jasmin vd., 2009; Steere vd., 2007). OSB'nin nörogelişimsel doğası gereği duyuşal hassasiyetler, motor planlama güçlükleri, bilişsel esneklik sınırlılıkları ve sosyal taklit becerilerindeki zayıflıklar özbakım süreçlerini doğrudan etkilemektedir. Bu durum OSB'li bireylerin özbakım görevlerini yerine getirirken yoğun dış desteğe ihtiyaç duymasına yol açabilmektedir (Varol, 2011).

Alan yazında OSB'nin yalnızca bireyin kendisi üzerinde değil, aynı zamanda ailesi ve bakım verenleri üzerinde de önemli etkiler yarattığı vurgulanmaktadır. OSB'li çocukların ebeveynlerinin yaşam kalitesinin, tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine kıyasla daha düşük olduğu bildirilmektedir (Gaugler vd., 2014; Mugno vd., 2007). Bu durumun temel nedenleri arasında bakım yükünün fazlalığı, problem davranışların yaygınlığı ve toplumsal izolasyon yer almaktadır. Özellikle problem davranışların yoğun olduğu bireylerde günlük

yaşam ve özbakım becerilerinin daha zayıf olduğu; bu nedenle bakım verenlerin sorumluluklarının arttığı belirtilmektedir (Varol, 2011).

Özbakım becerileri, bireyin yalnızca kendine hizmet etmesini sağlayan davranışlar değil; aynı zamanda toplumsal yaşama uyumun ve bağımsızlığın temel belirleyicileridir. Saç kesimi, diş fırçalama, duş alma, uygun giyinme ve yemek yeme gibi beceriler bireyin sosyal ortamlarda kabul görmesini ve öz yeterlik algısının gelişmesini desteklemektedir. Takahashi ve arkadaşlarının (2022) çalışması, erken çocukluk döneminde özbakım becerilerinin desteklenmesinin ebeveyn yükünü azalttığını ve çocuğun okul ve toplum yaşamına uyumunu artırdığını göstermiştir. Benzer şekilde Keen ve arkadaşları (2019), özbakım becerilerinin kazanımının dikkat sürdürme, görev sıralama ve bilişsel esneklik gibi yürütücü işlev bileşenlerini doğal biçimde desteklediğini ortaya koymuştur.

OSB’li bireylerde özbakım becerilerinin öğretiminde bilimsel dayanaklı uygulamaların kullanılması büyük önem taşımaktadır. Ayrık denemelerle öğretim, zincirleme, davranış şekillendirme, model olma, ipucu verme ve pekiştirme gibi yöntemlerin özbakım becerilerinin kazandırılmasında etkili olduğu bildirilmektedir (Hume vd., 2021). Duyusal hassasiyetin yoğun olduğu durumlarda aşamalı duyarsızlaştırma, çevresel düzenlemeler ve görsel desteklerin kullanılması bireyin kaygısını azaltmakta ve öğrenme sürecini kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda özbakım öğretimi yalnızca davranışsal bir süreç değil, bireyin bilişsel ve duyusal özelliklerini dikkate alan bütüncül bir gelişimsel müdahale olarak ele alınmalıdır (Tavassoli vd., 2014).

Özbakım becerilerinin öğretiminde bir diğer önemli boyut genellemedir. OSB’li bireylerin öğrendikleri becerileri farklı ortamlara ve farklı kişilere aktarmakta güçlük yaşayabildiği bilinmektedir. Bu nedenle öğretimin yalnızca sınıf veya terapi ortamında değil; ev ortamında ve doğal yaşam bağlamlarında da sürdürülmesi gerekmektedir. Aile, öğretmen ve terapist iş birliği, becerilerin sürekliliği ve kalıcılığı açısından kritik bir rol oynamaktadır (Hoppe ve Harris, 2015).

Özbakım becerileri, OSB’li bireylerin toplumsal yaşama katılımını, bağımsızlık düzeyini ve yaşam kalitesini belirleyen temel gelişim alanlarından biridir. Bu becerilerin geliştirilmesi yalnızca bireyin kendi yaşamını kolaylaştırmakla kalmamakta; aynı zamanda ailesinin ve yakın çevresinin yaşam kalitesini de doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle OSB’li bireyler için özbakım becerilerinin öğretimi, bireysel farklılıklar gözönüne alınarak planlanmalı ve

yaşam boyu sürdürülebilir destek sistemleriyle yapılandırılmalıdır (İbrahim ve Kavas, 2022; Jarbrink vd., 2007).

2.5.1. Saç kesme becerisi

Saç kesme becerisi, OSB'li bireylerin en yoğun duyuşsal ve davranışsal güçlük yaşadığı kişisel bakım süreçlerinden biridir. Saç kesimi sırasında dokunsal uyarılar, makas veya tıraş makinesinin sesi, saçların yüz ve boyun bölgesine teması, beklenmedik hareketler ve kişinin hareketsiz durmak zorunda kalması gibi birden fazla uyarın aynı anda ortaya çıktığı için bu süreç OSB'li çocuklarda kaygı, aşırı uyarılmışlık ve kaçınma davranışlarını tetikleyebilir. Özellikle dokunsal savunuculuk ve işitsel aşırı duyarlılık gibi duyuşsal işleme sorunları olan çocuklarda saç kesimi sıklıkla ağlama, kaçma, kol bacak çekme, bağırma, kesimi reddetme veya kesimi yapan kişiye karşı itme hareketleri gibi tepkilerle sonuçlanır. Bu nedenle saç kesimi sürecinin zorlayıcı olması, çocuğun isteksizliğiyle açıklanamaz; duyuşsal sistemin aşırı yüklenmesi ve bu yüklenmenin yarattığı içsel huzursuzluk temel etkindir (Baranek, 2002).

Saç kesme becerisinin öğretiminde aşamalı duyuşsuzlaştırma ve davranış şekillendirme yöntemlerinin etkili olduğu literatürde güçlü biçimde desteklenmiştir. Brosnan ve Healy (2011), saç kesimi sırasında oluşan duyuşsal hassasiyetleri azaltmak için sürecin küçük ve yönetilebilir parçalara bölünmesini önermektedir. Bu kapsamda çocuk önce makası uzaktan görmeye, ardından makasın yakınlaştırılmasına, daha sonra saçın hafifçe tutulmasına ve en sonunda kısa bir kesme hareketine aşamalı olarak alıştırılır. Her aşamada güçlü pekiştiricilerin kullanılması, çocuğun kaygı yerine olumlu beklenti geliştirmesini sağlar. Şekil verme yöntemi, çocuğun hazır oluşluk düzeyine göre en küçük ilerlemenin bile pekiştirilmesine imkân verdiği için saç kesimi gibi üst düzey tolerans gerektiren becerilerde son derece işlevseldir. Bu yaklaşım, çocukta zorlayıcı bir durum oluşturmadan güvenli ve kontrollü bir ilerleme sağlar (Yılmaz, 2025).

Saç kesimi becerisinin öğretiminde çevresel düzenlemeler en az öğretimsel teknikler kadar önemlidir. Sessiz çalışan tıraş makinelerinin kullanılması, kesimin ev ortamında veya çocuğun kendini güvende hissettiği bir alanda yapılması, yoğun ışık ve kalabalığın azaltılması, kesim süresinin kısa tutulması ve çocuğa tercihler sunulması (örneğin: koltuğu seçme, müzik açma, kesim sonrası yapacağı etkinliği seçme) öğretili kolaylaştıran faktörlerdir. Hodgdon'un (1995) görsel destek yaklaşımı saç kesimi için de oldukça etkilidir; görsel akış şemaları, saç kesim sürecinin adımlarını çocuğa önceden göstererek belirsizliği azaltır ve çocuğun ne olacağını bilmesini sağlar. Bu durum özellikle kaygıya yatkın çocuklarda önemli bir rahatlatıcı

işlev görür. Ayrıca aile katılımı sürecin başarısı için kritik önemdedir; aileler hem duyuşal düzenlemeler hem de pekiştirme programlarının tutarlı biçimde uygulanması için öğretmenlerle iş birliği içinde olmalıdır. Böylece saç kesimi becerisi yalnızca “tamamlanan bir görev” değil, çocuğun duyuşal bütünlüğünü destekleyen, öz güvenini artıran ve bağımsızlık hedeflerine hizmet eden bir gelişim alanı hâline gelir (Yayla ve Çağdaş, 2014).

2.5.2. Tırnak kesme becerisi

Tırnak kesme becerisi, OSB’li bireylerin en sık zorlandığı kişisel bakım alanlarından biridir ve bu güçlük çoğunlukla duyuşal işleme farklılıklarıyla ilişkilidir. Tırnak kesimi sırasında parmakların sıkıca tutulması, tırnak makasının metal sesi, tırnağın kesilmesiyle oluşan basınç hissi ve parmak uçlarındaki hassasiyet; OSB’li çocuklarda rahatsızlık, kaygı ve kaçınma davranışlarını tetikleyebilir (Baranek, 2002). Bazı bireylerde proprioseptif ve dokunsal aşırı duyarlılık, tırnak makasının yüzeye temasını bile zorlaştırırken; bazı bireylerde düşük duyarlılık nedeniyle tırnak kesme süreci fark edilmeyebilir ancak bu durum makasın ani dokunuşlarında beklenmedik tepkilere yol açabilir. Literatürde OSB’li çocukların önemli bir kısmında parmak uçlarındaki dokunsal hassasiyetin yüksek olduğu, bu nedenle tırnak kesimi sırasında ağrı, acı veya tehdit algısına benzer yoğun duyuşal tepkiler yaşayabildikleri belirtilmektedir. Bu durum, tırnak kesiminin yalnızca motor bir görev değil; duyuşal-duygusal açıdan hassas bir uyarın bütünlüğü içerdiğini gösterir (Tavassoli vd., 2014).

Tırnak kesme becerisinin öğretiminde davranış şekillendirme, zincirleme, ipucu verme, model olma ve duyarlılaştırma tekniklerinin birleşimi en etkili yöntemler olarak öne çıkmaktadır. Keen ve arkadaşları (2019), tırnak kesme gibi duyuşal yoğunluğu yüksek görevlerde *aşamalı duyarısızlaştırmanın* kritik bir rol oynadığını belirtmektedir. Bu yaklaşımda çocuk önce tırnak makasını görmeye, sonra elinde tutmaya, ardından parmakların tutulmasına, makasın tırnağa temas etmesine ve en sonunda kısa bir kesme işlemine yavaşça alıştırılır. Her aşama çocuğun hazır oluşluk düzeyiyle uyumlu bir hızla ilerletilir ve her ilerleme pekiştirilir. Özellikle dokunsal hassasiyet yüksekse, tırnak kesimi öncesinde ellerin ılık suya sokulması, masaj yapılması veya derin basınç uygulamaları gibi duyuşal düzenlemeler etkin sonuç vermektedir. Bu uygulamalar hem kaygıyı azaltır hem de parmak uçlarındaki duyuşal algıyı düzenleyerek tırnak kesimini daha tolere edilebilir hâle getirir (Frolek Clark ve Schlabach, 2013).

Tırnak kesimi becerisinin öğrenilmesinde çevresel düzenlemeler, görsel destekler ve aile iş birliği sürecin başarısı açısından belirleyici öneme sahiptir. İşitsel duyarlılığı yüksek

bireyler için sessiz tırnak makasları tercih edilebilir; loş ışık, sakin ortam ve çocuğun sevdiği bir etkinlikle eşleştirme gibi düzenlemeler kaygıyı azaltır. Hodgdon'un (1995) geliştirdiği görsel destek yaklaşımı tırnak kesimi öğretiminde de işlevseldir. Örneğin "1. Eller yıkanır, 2. Oturulur, 3. Makas hazırlanır, 4. Bir tırnak kesilir, 5. Pekiştirme" gibi görsel bir akış şeması çocuğun süreci anlamlandırmasını sağlar. Ayrıca ailenin öğretmen ve terapistlerle tutarlı biçimde çalışması becerinin genellenmesini kolaylaştırır. Araştırmalar, özbakım becerilerinde aile katılımının hem beceri edinimini hızlandırdığını hem de çocuğun kaygı düzeyini anlamlı biçimde düşürdüğünü göstermektedir. Bu nedenle tırnak kesme becerisi yalnızca teknik bir öğretim hedefi değil; çocuğun duygusal güvenliği, duygusal rahatlığı ve özbakım bağımsızlığı için bütüncül bir gelişim alanıdır (Hoppes ve Harris, 2015).

2.6. Şekil Verme

Hedef davranışa ulaşmayı sağlayan ardışık yaklaşık davranışların ayrımlı biçimde pekiştirilmesi yoluyla yeni bir davranışın kazandırılmasını amaçlayan öğretim yöntemidir (Scheuermann ve Hall, 2012; Özyürek, 1998). Bu yöntemde hedef davranışa yakın olan davranışlar başlangıçta pekiştirilir; ilerleyen aşamalarda ise bu yaklaşık davranışların pekiştirilmesine son verilerek yalnızca hedef davranışla eşdeğer olan tepkiler desteklenir. Bu süreç, hedef davranış ortaya çıkıncaya kadar sistematik biçimde sürdürülür (Özyürek, 1998). Şekil vermede art arda gelen bu yaklaşık davranışlar, hedef davranış için ön koşul beceriler niteliği taşımakta ve bireyin mevcut performansı ile hedeflenen davranış arasındaki boşluğun kapatılmasını sağlamaktadır (Tekin-İftar, 2014).

Şekil verme uygulaması, Uygulamalı Davranış Analizi (UDA) çerçevesinde temel öğretim süreçlerinden biri olup, özellikle karmaşık, çok aşamalı ve doğrudan öğretimi zor olan davranışların kazandırılmasında işlevsel bir yöntem olarak kabul edilmektedir (Cooper vd., 2020). Davranışın küçük, ölçülebilir ve öğretilebilir basamaklara ayrılması; öğrenme sürecinin birey için daha yönetilebilir hâle gelmesini sağlamakta, motivasyonu artırmakta ve kaygıyı azaltmaktadır (Lerman ve Vorndran, 2002).

Şekil vermenin kuramsal temeli, Skinner'ın davranışçı yaklaşımına dayanmaktadır. Skinner'a (1953) göre davranışlar, çevresel sonuçlar tarafından şekillendirilmekte ve pekiştirilen davranışların ortaya çıkma olasılığı artmaktadır. Bu ilke şekil verme sürecinde genişletilerek, yalnızca hedef davranışın değil, hedef davranışa yaklaşan tüm tepkilerin de sistematik biçimde pekiştirilmesi esasına dayandırılmaktadır. Terrace'ın (1963; Akt. Birkan, 2013) çalışmaları, şekil vermenin davranış zincirlerinin oluşumunda temel yapı taşı olduğunu

ortaya koymuş ve yöntemin yalnızca eğitimsel değil, nörogelişimsel öğrenme süreçleriyle de uyumlu olduğunu göstermiştir.

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olan bireylerde şekil verme yönteminin önem kazanmasının temel nedenlerinden biri, bu bireylerin öğrenme süreçlerinde görülen heterojenlik ve bilişsel-duyusal yüklenmeye yatkınlıktır. OSB’de yürütücü işlevlerde sınırlılıklar, bilişsel esneklik güçlükleri ve duyusal hassasiyetler, karmaşık davranışların bütün olarak öğretildiği durumlarda sürecin tolere edilememesine yol açabilmektedir (Kenworthy vd., 2008). Şekil verme yöntemi, bu güçlükleri azaltarak öğretimi kolay ve tolere edilebilir basamaklara bölmekte; bireyin öğrenme sürecine aktif ve sürdürülebilir biçimde katılımını sağlamaktadır (Akyüz, 2024; Schreibman vd., 2015).

Şekil vermenin güçlü yönlerinden biri, öğretimin tamamen bireyselleştirilebilir olmasıdır. Her birey için başlangıç basamağı farklı olduğundan, öğretmenin bireyin mevcut performans düzeyini analiz ederek ilk basamağı belirlemesi ve ilerlemeyi sistematik biçimde yapılandırması gerekmektedir. Veri temelli ilerleme izlemesiyle desteklenen bu süreç, öğretimin güvenilirliğini artırmaktadır. Ayrıca şekil verme, OSB’de sık görülen kaçınma ve direnç davranışlarının azaltılmasına katkı sağlamakta; bireye tolere edemeyeceği bir görev doğrudan sunulmak yerine görev küçük parçalara ayrılarak her basamak başarıyla tamamlandığında pekiştirilmektedir (Pezzimenti vd., 2019; Tekin-İftar, 2014).

Şekil verme uygulamasında dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan biri, davranış yeterince bağımsızlaşmadan bir sonraki basamağa geçilmemesidir. Davranışın yeterince pekiştirilmeden üst basamağa taşınması motivasyon kaybına yol açabilirken; belirlenen basamaklarda gereğinden uzun süre kalınması ise öğretim sürecini uzatabilmektedir (Özyürek, 2004). Bu nedenle hangi aşamada üst basamağa geçileceği önceden sistematik biçimde planlanmalıdır.

Şekil verme yöntemi, zincirleme ve uyarana şekil verme teknikleriyle birlikte kullanılabilir. Zincirleme, bir davranışın alt basamaklara ayrılarak her basamağın kendisinden sonra gelen tepki için ayırt edici uyarın görevi üstlendiği öğretim sürecidir. Öz bakım ve günlük yaşam becerileri (bekleme, düğme ilikleme, sakal tıraşı, saç tıraşı gibi) için beceri analizi yapılarak zincirleme yoluyla öğretim gerçekleştirilebilmektedir (Özyürek, 2004).

Uyarana şekil verme ise hedef uyarının ilişkili niteliğinin aşamalı biçimde değiştirilerek hedef uyarın biçimine dönüştürülmesini içerir. Bu süreçte hedef davranışı çağrıştıracak bir

başlangıç uyarını belirlenir ve genellikle üç aşamada hedef uyarana dönüştürülür. Silikleştirmeden farklı olarak, uyarana şekil verme ilişkili niteliğin giderek farklılaştırılmasını esas alır (Tekin-İftar, 2014).

Şekil verme yöntemi, ifade edici dil becerileri, ince ve kaba motor beceriler gibi farklı gelişim alanlarında yeni davranışların kazandırılmasında ve problem davranışlara alternatif işlevsel davranışların öğretilmesinde yaygın biçimde kullanılmaktadır (Erbaş & Özkan, 2017). Örneğin berber koltuğunda 30 dakika uygun şekilde oturarak tıraş olma becerisinin kazandırılmasında; önce kısa süreli oturma davranışı pekiştirilmekte, ardından süre sistematik biçimde artırılmaktadır (Tekin-İftar, 2014).

Şekil verme uygulamalarında, OSB'li bireylerde yeni becerilerin kazandırılmasında bilimsel dayanağı güçlü, bireyselleştirilebilir ve yüksek etkililiğe sahip bir öğretim yöntemidir. Adım adım ilerleyen yapısı sayesinde motivasyonu korumakta, öğrenmeyi pekiştirmekte ve karmaşık davranışların güvenli, sistematik ve insancıl biçimde öğretilmesine olanak tanımaktadır. Bu yönüyle şekil verme, öz bakım becerileri başta olmak üzere sosyal, iletişimsel ve motor becerilerin öğretiminde temel bir araç olarak kullanılmaktadır (Sarı ve Gülsöz, 2022).

2.6.1. Şekil vermenin uygulama basamakları

Hedef davranışın sistematik biçimde kazandırılabilmesi için planlı ve aşamalı bir öğretim sürecini gerektirir. Bu basamaklar, bireyin mevcut performansı ile hedef davranış arasındaki farkın küçük ve ölçülebilir adımlarla kapatılmasını amaçlar (Cooper vd., 2020).

İlk basamakta hedef davranış açık ve gözlenebilir biçimde tanımlanır. Hedef davranışın ölçülebilir olması, öğretim sürecinin nesnel olarak izlenebilmesi açısından önemlidir. Ardından bireyin mevcut davranış repertuarı değerlendirilerek hedef davranışa en yakın olan başlangıç tepkisi belirlenir. Bu aşama, öğretimin hangi noktadan başlatılacağını saptamak açısından kritik öneme sahiptir (Tekin-İftar, 2014).

İkinci basamakta, hedef davranışa ulaşmayı sağlayacak ardışık yaklaşık davranışlar (ara basamaklar) planlanır. Bu yaklaşık davranışlar, hedef davranışın ön koşulu niteliğinde olup bireyin yapabileceği düzeyde seçilir. Her bir basamak, bir sonrakine geçiş için temel oluşturur ve öğretim süreci bu sıralama doğrultusunda yapılandırılır (Özyürek, 1998).

Üçüncü basamakta, hedef davranışa en yakın olan tepkiler ayrımlı pekiştirme ile desteklenir. Başlangıçta hedef davranışa uzak olan tepkiler pekiştirilirken, ilerleyen aşamalarda

bu tepkilerin pekiştirilmesine son verilerek yalnızca hedef davranışa daha çok benzeyen tepkiler desteklenir. Bu süreç, davranışın istenen forma doğru yönlendirilmesini sağlar (Scheuermann ve Hall, 2012).

Dördüncü basamak, basamaklar arası geçişin sistematik biçimde yapılmasıdır. Davranış yeterince bağımsızlaşmadan bir üst basamağa geçilmemelidir. Aksi hâlde öğrenme kalıcı olmayabilir veya bireyin motivasyonu düşebilir. Bununla birlikte, belirlenen basamaklarda gereğinden uzun süre kalınması da öğretim sürecini uzatabilmektedir. Bu nedenle ilerleme ölçütleri önceden belirlenmeli ve veri temelli kararlar alınmalıdır (Cooper vd., 2020; Özyürek, 2004).

Beşinci basamakta, hedef davranışın genellenmesi ve kalıcılığı sağlanır. Öğrenilen davranışın yalnızca öğretim ortamında değil, farklı kişilerle ve farklı ortamlarda da sergilenmesi hedeflenir. Bu aşamada pekiştirme sıklığı azaltılarak davranışın doğal çevresel koşullarda sürdürülmesi desteklenir (Tekin-İftar, 2014).

Sonuç olarak şekil vermenin uygulama basamakları; hedef davranışın tanımlanması, yaklaşık davranışların belirlenmesi, ayrımlı pekiştirme yoluyla bu davranışların güçlendirilmesi, basamaklar arası geçişin sistematik olarak planlanması ve davranışın genellenmesinin sağlanması süreçlerinden oluşmaktadır. Bu yapılandırılmış süreç, özellikle OSB'li bireylerde karmaşık ve çok aşamalı becerilerin (öz bakım, motor ve sosyal beceriler gibi) öğretiminde etkili ve bilimsel dayanaklı bir yaklaşım sunmaktadır (Sarı ve Gülsöz, 2022; Cooper vd., 2020).

2.7 İlgili Araştırmalar

Bu bölümde özbakım becerilerinin kazandırılmasını hedefleyen yurt içinde yurt dışında yapılmış çalışmalara yer verilmiştir.

2.7.1 Yurt içinde yapılan araştırmalar

Türkiye'de OSB olan bireylerde özbakım becerilerinin kazandırılmasına yönelik yapılan çalışmalar; öğretim yöntemleri, aile katılımı, teknoloji destekli uygulamalar ve davranışsal müdahaleler olmak üzere farklı boyutlarda ele alınmıştır.

Demir ve Aydın (2022) ise şekil verme yönteminin tırnak kesme, saç tarama ve yüz yıkama gibi becerilerin basamaklandırılarak öğretilmesinde öğrenme sürecini kolaylaştırdığını ve bireylerin bağımsızlık düzeylerini artırdığını belirtmiştir.

Turan ve Koç (2022) ise ev ortamının düzeni, okulun fiziksel koşulları ve çevresel uyaranların beceri kazanımında belirleyici olduğunu; uygun çevresel düzenlemelerin problem davranışları azalttığını belirtmiştir.

Uygun (2022) tarafından yürütülen çalışmada ise video ipucuyla öğretim yönteminin OSB'li bireylere sakal tıraşı olma becerisinin kazandırılmasında etkili olduğu; katılımcıların beceriyi farklı ortam ve durumlara genelleyebildikleri ve sürdürdükleri belirlenmiştir.

Aile eğitimi programlarına yönelik çalışmalar da özbakım becerilerinin geliştirilmesinde etkili sonuçlar ortaya koymaktadır. Günlü (2022), baba eğitim programının OSB'li çocukların kişisel bakım becerilerini kazanmalarında ve sürdürmelerinde etkili olduğunu; aynı zamanda baba-çocuk etkileşimini güçlendirdiğini göstermiştir.

Özbakım becerilerinin öğretiminde kullanılan öğretim stratejilerini inceleyen Çelik ve Taşpınar (2021), bireysel öğretim ile grup öğretiminin etkililiklerini karşılaştırmıştır. Araştırma bulguları, bireysel öğretimin öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına daha fazla uyum sağladığını ve öğrenme hızını artırdığını; grup öğretiminin ise sosyal etkileşim ve akran öğrenmesini desteklediğini ortaya koymuştur. Bu sonuçlar, özbakım becerilerinin öğretiminde tek bir yonteme bağlı kalınmaksızın çoklu öğretim stratejilerinin birlikte kullanılmasının önemini göstermektedir.

Yılmaz ve Demirtaş (2021), aile ve öğretmen iş birliğiyle hazırlanan öğretim planlarının çocukların kişisel bakım ve günlük rutinleri daha bağımsız yerine getirmelerine katkı sağladığını vurgulamıştır. Bu çalışmalar, özbakım becerilerinin öğretiminde aile-okul iş birliğinin kritik bir değişken olduğunu göstermektedir.

Duyusal hassasiyetlerin özbakım becerileri üzerindeki etkisini ele alan çalışmalar da literatürde önemli yer tutmaktadır. Karahan ve Şenol (2021), sistematik duyarsızlaştırma ve aşamalı maruz bırakma yöntemlerinin saç tıraşı ve tırnak kesimi gibi duysal uyaran içeren bakım süreçlerinde uygun davranışları artırdığını ortaya koymuştur.

Ebeveyn tutumlarına ilişkin araştırmalar, özbakım becerilerinin öğretim sürecini dolaylı olarak etkileyen değişkenlere işaret etmektedir. Çetin (2021), OSB olan çocukların annelerinin daha baskıcı ve otoriter tutumlar sergileyebildiklerini göstermektedir.

Oyun temelli öğretim yaklaşımlarını inceleyen Gündüz ve Coşkun (2020), oyun temelli uygulamaların öğrencilerin motivasyonunu artırdığını, motor becerilerini desteklediğini ve

kişisel bakım gibi günlük yaşam becerilerinin kalıcı biçimde kazanılmasına katkı sağladığını göstermiştir.

Aile katılımının rolünü ele alan Kaya (2020), OSB'li çocuklarda özbakım becerilerinin kazandırılmasında ailelerin sürece aktif katılımının çocukların bağımsızlık düzeyini artırdığını ve öğrenmenin kalıcılığını güçlendirdiğini belirtmiştir.

Teknoloji destekli öğretim yöntemlerinin etkililiğini inceleyen Özdemir (2019), video modelleme ve tablet uygulamaları gibi görsel temelli araçların tırnak kesme hazırlığı, temizlik ve giyinme gibi becerilerde öğrenmeyi hızlandırdığını ve genellemeyi kolaylaştırdığını ortaya koymuştur.

Davranışsal temelli öğretim yaklaşımlarını ele alan Birkan ve arkadaşları (2011), ayrımlı pekiştirme, beceri analizi ve kaçma–kaçınma davranışlarını azaltmaya yönelik uygulamalardan oluşan bir öğretim paketinin OSB'li bireylerde bakım ve iş birliği davranışlarını kazandırmada etkili olduğunu göstermiştir.

Kaya (2002) tarafından yürütülen çalışma da ailelerin okul temelli eğitim programlarına ilgi duyduklarını ancak uygulamaya katılımın sınırlı kaldığını göstermiştir.

Cavkaytar (1999) tarafından zihinsel yetersizliği olan çocuklarla yürütülen çalışmada ise aile eğitimi programının tuvalet becerilerinin kazandırılmasında etkili olduğu belirlenmiştir. Her ne kadar bu çalışma OSB odaklı olmasa da, aile temelli öğretim yaklaşımlarının özbakım becerilerindeki önemini destekleyici niteliktedir.

Bu çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye'de OSB olan bireylerde özbakım becerilerinin kazandırılmasına yönelik araştırmaların; öğretim yöntemleri, teknoloji destekli uygulamalar, aile eğitimi ve çevresel düzenlemeler ekseninde yoğunlaştığı görülmektedir. Bununla birlikte, şekil verme gibi davranışsal yöntemlerin belirli özbakım becerileri üzerindeki sistematik etkisini inceleyen deneysel çalışmaların sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, mevcut araştırmanın alana katkı sağlayabilecek nitelikte olduğunu göstermektedir.

2.7.2 Yurt dışında yapılan araştırmalar

Cuvo ve arkadaşları (2010a), 3–5 yaş aralığında OSB tanılı beş erkek çocukla yürüttükleri çalışmada, ön değerlendirme, uyaranda silikleştirme, sönme ve ayrımlı pekiştirmeden oluşan bir beceri öğretim paketinin etkililiğini incelemiştir. Tek denekli deneysel araştırma modellerinden davranışlar arası çoklu yoklama modeli kullanılarak yürütülen

çalışmada, katılımcıların hedeflenen bakım ve iş birliği davranışlarını başarıyla edindikleri belirlenmiştir. Bulgular, yapılandırılmış davranışsal öğretim paketlerinin küçük yaş grubundaki çocuklar için etkili olduğunu göstermektedir.

Cuvo ve arkadaşları (2010b) tarafından yürütülen başka bir çalışmada ise 3–6 yaş aralığında beş erkek ve bir kız çocuktan oluşan bir katılımcı grubuyla şekil verme, diğer davranışların ayrımlı pekiştirilmesi, ipuçları, hazırlayıcı video, sözel yönerge ve sönme patlaması içeren kapsamlı bir davranışsal müdahale paketi uygulanmıştır. Davranışlar arası çoklu yoklama modeli kullanılan çalışmada, katılımcıların hedeflenen becerileri edindikleri ve bakım süreçlerinde daha uyumlu davranışlar sergiledikleri rapor edilmiştir. Bu çalışma, özellikle şekil verme yönteminin bakım süreçlerinde etkili bir öğretim aracı olduğunu desteklemektedir.

Riviere ve arkadaşları (2011), 6–8 yaş aralığında iki erkek OSB’li bireyle yürüttükleri çalışmada, yüksek olasılıklı istek dizisi uygulamasının bakım süreçlerindeki iş birliği davranışları üzerindeki etkisini incelemiştir. ABACB deseninin kullanıldığı çalışmada, katılımcıların hedeflenen davranışları edindikleri ve bakım sürecine katılım düzeylerinin arttığı gözlenmiştir. Bulgular, motivasyonu artırmaya yönelik davranışsal düzenlemelerin bakım süreçlerinde etkili olabileceğini göstermektedir.

Graudins ve arkadaşları (2012), 3–7 yaş aralığında üç kız ve beş erkek OSB’li çocukla gerçekleştirdikleri çalışmada, model olma, tekrarlama, dönüt ve yapılandırılmış öğretim uygulamalarını içeren bir davranışsal müdahale paketinin etkililiğini değerlendirmiştir. Katılımcılar arası çoklu başlama modeli kullanılan çalışmada, çocukların hedeflenen bakım ve iş birliği davranışlarını edindikleri rapor edilmiştir. Bu çalışma, yapılandırılmış öğretimin bakım becerileri öğretiminde etkili olduğunu desteklemektedir.

Cagetti ve arkadaşları (2015), 6–12 yaş aralığında 18 kız ve 65 erkekten oluşan geniş bir örnekleme yürüttükleri nicel-deneysel çalışmada, çok basamaklı görsel desteklerin bakım süreçlerindeki iş birliği davranışları üzerindeki etkisini incelemiştir. Bulgular, görsel desteklerin kullanıldığı öğretim süreçlerinde katılımcıların bakım sırasında iş birliği davranışlarında anlamlı artışlar sergilediklerini göstermiştir. Bu sonuçlar, görsel desteklerin özellikle duyuşal hassasiyet içeren bakım durumlarında etkili bir araç olduğunu ortaya koymaktadır.

Orellana ve arkadaşları (2012) tarafından yürütülen prospektif yarı deneysel çalışmada, 34 çocuk ve 38 yetişkinden oluşan katılımcı grubuyla TEACCH yaklaşımına dayalı davranışsal teknikler uygulanmıştır. Ön test–son test karşılaştırmaları sonucunda, bakım ve günlük yaşam becerilerine yönelik davranışlarda anlamlı gelişmeler olduğu belirlenmiştir. Bu çalışma, yapılandırılmış çevresel düzenlemelerin ve görsel temelli yaklaşımların bakım süreçlerine uyumu artırdığını göstermektedir.

Schreibman ve diğerleri (2015), Naturalistic Developmental Behavioral Interventions (NDBI) kapsamında gelişimsel ve davranışsal tekniklerin birlikte kullanıldığı uygulamaların etkilerini değerlendirmiştir. Bulgular, doğal etkileşim ortamlarında şekil verme, ipucu sunma, model olma ve pekiştirme tekniklerinin özbakım ve günlük yaşam becerilerinin öğrenilmesini desteklediğini göstermiştir. Bu çalışma, doğal öğretim ortamlarının otizmlili çocuklarda bakım süreçlerine uyumu artırdığını ortaya koymuştur.

Ducharme ve Drain (2004), otizmlili bireylerde saç tıraşı, tırnak kesme ve banyo yapma gibi duyuusal hassasiyet içeren bakım aktivitelerine yönelik kaçınma ve problem davranışları azaltmak amacıyla duyarsızlaştırma temelli bir program geliştirmiştir. SistematiK duyarsızlaştırma ve olumlu pekiştirmenin birlikte kullanıldığı bu uygulamaların, çocukların bakım süreçlerine uyum düzeyini artırdığı ve uygun davranış sergilemeyi desteklediği bulunmuştur.

Shibley-Benamou ve diğerleri (2002), video modelleme tekniğinin otizmlili çocuklarda özbakım becerilerinin öğretimindeki etkisini incelemiştir. Araştırma, video model izlemenin el yıkama, giyinme, saç tarama gibi becerilerin yanı sıra bakım süreçlerine hazırlanma davranışlarında önemli gelişmeler sağladığını göstermiştir. Video modelleme, özellikle tırnak kesme veya saç tıraşı gibi duyuusal açıdan zorlayıcı durumlara uyumu artırmada etkili bulunmuştur.

Vismara ve Rogers (2008), Early Start Denver Model'in (ESDM) OSB'li küçük çocuklarda gelişimsel becerileri desteklemedeki etkisini değerlendirmiştir. Araştırma, doğal ortamlar içinde yapılan şekil verme ve model olma uygulamalarının sosyal iletişimin yanı sıra günlük rutinelere katılımı da artırdığını göstermiştir. Bu model, özbakım becerilerinin erken yaşta gelişmesine destek olmaktadır.

Hagopian ve Jennett (2008), bakım süreçlerinde ortaya çıkan problem davranışları azaltmak için sistematiK duyarsızlaştırma ve işlevsel pekiştirme uygulamaları geliştirmiştir.

Bulgular, özellikle sa kesimi ve tırnak kesimi gibi duysal hassasiyet içeren durumlarda aşamalı maruz bırakma yönteminin etkili olduğunu göstermiştir. Bu alışma, uygun davranış sergileme düzeyinin davranışsal tekniklerle artırılabilceğini desteklemektedir.

BÖLÜM 3

3. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde; araştırmanın modeli, katılımcılar, ortam, araç gereçler, uygulamacı, gözlemciler, sosyal geçerlik, deney süreci, uygulama süreci, veri toplama ve analiz süreçleri hakkında bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, tek denekli deneysel araştırma yöntemlerinden değişen ölçütler deseni kullanılmıştır. Tek denekli araştırma yöntemleri, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisini bireysel düzeyde ayrıntılı ve sistematik biçimde incelemeye olanak tanıyan deneysel yaklaşımlar olup, özellikle özel eğitim alanında yaygın olarak kullanılmaktadır (Cooper vd., 2020; Batu ve Kırcaali-İftar, 2011). Bu yöntemler, bireysel farklılıkların belirgin olduğu özel gereksinimli bireylerle yürütülen çalışmalarda, müdahalelerin etkililiğini ortaya koymada güçlü deneysel kanıtlar sunmaktadır (Tekin-İftar, 2018).

Değişen ölçütler deseni, hedef davranışın öğretim sürecinde performans için belirlenen ölçütlerin aşamalı olarak değiştirilmesi yoluyla davranış değişikliğinin değerlendirildiği bir tek denekli araştırma modelidir. Bu desende, her bir ölçüt değişikliğine karşılık davranışta tutarlı ve sistematik bir değişim gözlenmesi, uygulanan öğretim ya da müdahalenin etkili olduğuna ilişkin deneysel kanıt olarak kabul edilmektedir (Cooper vd., 2020; Batu ve Kırcaali-İftar, 2011).

Değişen ölçütler deseninin bu araştırmada tercih edilmesinin temel nedeni, hedeflenen özbakım davranışlarının aşamalı ve kademeli biçimde kazandırılmasının amaçlanmasıdır. Özbakım becerileri, özellikle OSB olan bireylerde duyu hassasiyetler, belirsizliğe karşı düşük tolerans ve rutin değişikliklerine uyum güçlüğü nedeniyle genellikle küçük adımlarla ilerleyen bir öğretim süreci gerektirmektedir (Birkan, 2019; Batu ve Kırcaali-İftar, 2011).

Ayrıca bu çalışmada ele alınan özbakım davranışları (örneğin saç tıraşı olma ve tırnak kestirme), kazanıldıktan sonra etik ya da işlevsel olarak geri çekilmesi mümkün olmayan davranışlardır. Bu tür durumlarda geri dönüşümlü tek denekli desenlerin kullanımı uygun görülmemekte; bunun yerine değişen ölçütler deseni gibi alternatif deneysel desenlerin tercih edilmesi önerilmektedir (Tekin-İftar, 2018; Kazdin, 2011).

Araştırma sürecinde öncelikle hedeflenen özbakım davranışlarına ilişkin başlama düzeyi verileri toplanmıştır. Başlama düzeyi, bireyin hedef davranışa ilişkin mevcut performansını yansıtmakta olup, kararlı bir veri örüntüsü elde edilene kadar sürdürülmüştür. Başlama düzeyi verilerinin ardından öğretim sürecine geçilmiş ve her bir hedef davranış için performans ölçütleri, bireyin mevcut düzeyi dikkate alınarak belirlenmiştir (Tekin-İftar ve Kırcaali-İftar, 2013).

Öğretim sürecinde belirlenen ölçütler, bireyin hedef davranışı belirlenen başarı ölçütünü ardışık denemelerde karşılaşması koşuluyla aşamalı olarak artırılmıştır. Ölçütlerin sistematik biçimde değiştirilmesi sayesinde, davranıştaki ilerlemenin tesadüfi değil, doğrudan uygulanan öğretimden kaynaklandığı gösterilmiştir. Ölçütlerdeki her bir değişime paralel olarak davranışta gözlenen artışlar, müdahale ile davranış arasında işlevsel bir ilişki kurulduğunu ortaya koymuştur (Kazdin, 2011).

Bağımlı değişken

Bu araştırmada üç tane bağımlı değişken bulunmaktadır.

1. Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olan bireyin saç tıraşı olma sırasında duruma uygun davranışlar sergileme düzeyidir.
2. Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olan bireyin el tırnağı kesme sırasında duruma uygun davranışlar sergileme düzeyidir.
3. Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olan bireyin ayak tırnağı kesme sırasında duruma uygun davranışlar sergileme düzeyidir.

Duruma uygun davranışlar; ilgili özbakım becerisinin yerine getirilmesi sürecinde bireyin yönergeye uyma, bekleme, vücudunu uygun pozisyonda tutma, bakım için gerektiğinde elini veya ayağını uzatma, uygulamaya direnç göstermeme ve bakım sürecini problem davranış sergilemeden tamamlama gibi davranışları kapsayacak şekilde tanımlanmıştır. Bu davranışlar, her bir özbakım becerisi için hazırlanan beceri analizleri doğrultusunda basamaklandırılmıştır.

Bağımsız değişken

Bu araştırmanın bağımsız değişkeni, OSB olan bireylere özbakım becerilerinin öğretiminde uygulanan davranışsal öğretim programıdır. Bu program, Uygulamalı Davranış Analizi (UDA) ilkeleri doğrultusunda yapılandırılmış ve şekil verme öğretim yöntemi temel alınarak uygulanmıştır.

Uygulanan öğretim programı; beceri analizi, aşamalı ölçüt belirleme, ipucu sunma, ipuçlarının sistematik olarak geri çekilmesi, ayrımlı pekiştirme, sözel geri bildirim ve problem davranışların görmezden gelinmesi gibi davranışsal teknikleri içermektedir. Öğretim sürecinde, her bir özbakım becerisi için performans ölçütleri bireyin mevcut düzeyi dikkate alınarak belirlenmiş ve değişen ölçütler deseni kapsamında ölçütler aşamalı olarak artırılmıştır.

İç geçerlik

Bu araştırmada iç geçerliği tehdit edebilecek olası değişkenler uygulamacı tarafından sistematik biçimde ele alınmıştır. Tek denekli araştırmalarda, uygulama öncesinde ya da uygulama sürecinde ortaya çıkabilecek ve araştırma sonuçlarını etkileyebilecek dışsal etmenlerin kontrol altına alınması iç geçerliğin sağlanması açısından kritik öneme sahiptir. Bu doğrultuda katılımcıların aileleri ile görüşmeler gerçekleştirilmiş, araştırma süresince hedeflenen beceriye yönelik herhangi bir ek öğretim yapılmamasının gerekliliği özellikle vurgulanmıştır (Tekin ve Kırcaali-İftar, 2013).

Müdahale sürecinde katılımcıda meydana gelebilecek bilişsel ya da duygusal olgunlaşma değişikliklerinin bağımlı değişken üzerindeki olası etkilerini en aza indirmek amacıyla araştırma süresi sınırlı tutulmuş ve öğretim ile yoklama oturumları mümkün olan en kısa zaman dilimi içerisinde yürütülmüştür. Olgunlaşma etkisi, tek denekli araştırmalarda sıkça karşılaşılan bir iç geçerlik tehdidi olarak tanımlanmakta olup, kısa süreli ve yoğun uygulamalarla bu tehdidin etkisinin azaltılabileceği belirtilmektedir (Tekin ve Kırcaali-İftar, 2013; Kazdin, 2011).

Ayrıca araştırma kapsamında gerçekleştirilen tüm oturumlar kamera ile kayıt altına alınmış; gözlemciler arası güvenilirlik ve uygulama güvenilirliği verileri başlama düzeyi, uygulama, genelleme ve izleme oturumlarının tamamında toplanarak veri toplama sürecinin nesnelliği desteklenmiştir. Ayrıca katılımcının araştırmadan ayrılması tehdidini kontrol altına almak amacıyla araştırma başlangıcında fazladan aynı ön koşul becerilere sahip üç katılımcı belirlenmiştir.

Uygulamaların katılımcının devam ettiği özel okul ortamında yürütülmesi ve sürece öğrencinin kendi öğretmenin (araştırmacı) de dâhil edilmesi, araştırma ortamının doğallığını artırarak yapay ortam etkisinin azaltılmasına katkı sağlamıştır. Bu düzenlemelerin, araştırmanın iç geçerliğini güçlendiren önemli unsurlar olduğu düşünülmektedir (Kazdin, 2011; Campbell ve Stanley, 1963).

Dış geçerlik

Değişen ölçütler deseninde, ölçütlerin sistematik ve aşamalı olarak değiştirilmesi ile davranıştaki değişimin izlenmesi, araştırmanın dış geçerliğini güçlendiren temel unsurlardan biridir. Bu desende deneysel kontrol; bağımsız değişken uygulamaya konulduktan sonra bağımlı değişkenin, başka bir ifadeyle öğretimi yapılan saç tıraşı olmada, el tırnağı ve ayak tırnağı kesmede duruma uygun davranışlar sergileme becerilerinin performans düzeyinin, belirlenen her yeni ölçüte paralel biçimde değişiklik göstermesiyle sağlanmaktadır. Ölçüt değişmediği sürece performansın kararlı bir düzeyde devam etmesi; ölçüt yükseltildiğinde ya da değiştirildiğinde ise davranış düzeyinin yeni ölçüte uygun olarak artış ya da farklılaşma göstermesi, deneysel kontrolün göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu sürecin her bir ölçüt basamağında tutarlı biçimde gözlenmesi, değişen ölçütler deseni kapsamında bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasındaki işlevsel ilişkinin kurulduğunu ortaya koymaktadır (Tekin ve Kırcaali-İftar, 2013; Birkan, 2003).

3.2. Katılımcı

Araştırmanın çalışma grubunu, orta-ağır düzeyde Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) tanısı almış, 6 yaşında bir erkek çocuk oluşturmaktadır. Katılımcı, basit yönergeleri anlayıp yerine getirebilmekte ve en az 15 saniye süreyle belirlenen bir alanda bekleme becerisine sahiptir. Dokunsal uyaranlara karşı belirgin bir olumsuz tepki göstermemekte ve fiziksel ipuçlarını takip edebilmektedir.

Katılımcının, saç tıraşı olma ile el ve ayak tırnaklarının kesilmesi sırasında duruma uygun davranışlar sergileyemediği; bu süreçlerde annesine ya da başka bir yetiškine gerekli kolaylığı sağlamadığı gözlenmiştir. Bu özellikleri doğrultusunda katılımcı, özbakım becerileri kapsamında ele alınan bakım süreçlerinde uygun davranışların kazandırılmasına yönelik müdahale gereksinimi bulunan bir birey olarak belirlenmiştir. Etik değerleri gözetmek adına katılımcıya “Akın” ismi takma ad olarak kullanılmıştır. Akın Konya il merkezinde bulunan özel eğitim anaokuluna devam etmekte olup ayrıca bir özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinden destek eğitim almaya devam etmektedir.

3.3. Ortam

Araştırmada öğretim oturumları, her bir becerinin gerektirdiği materyallerin hazırlandığı ve uygulamaya uygun şekilde düzenlenmiş ortamlarda gerçekleştirilmiştir. Saç tıraşı becerisine yönelik öğretim oturumları için sınıfın bir köşesi uygulama alanı olarak düzenlenmiş; bu alanda ayna, sandalye, tıraş makinesi, makas, tıraş önlüğü ve tıraş için gerekli

diğer malzemeler bulundurulmuştur. Uygulama ortamı, katılımcının saç tıraşı sürecini doğal koşullara benzer biçimde deneyimleyebilmesini sağlayacak şekilde yapılandırılmıştır. El tırnağı kesme becerisine yönelik öğretim oturumları, sandalye, tırnak makası, peçete ve kolonya materyallerinin hazır bulunduğu, sandalyenin yer aldığı bir ortamda yürütülmüştür. Ortam düzenlemesi, el tırnağı kesme becerisinin güvenli ve işlevsel biçimde gerçekleştirilmesine olanak sağlayacak şekilde planlanmıştır. Ayak tırnağı kesme becerisine ilişkin öğretim oturumları ise sandalye, tırnak makası, peçete ve kolonya materyallerinin bulunduğu bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Bu ortam, katılımcının ayak tırnağı kesme sürecini rahat ve kontrollü bir biçimde sürdürebilmesi amacıyla düzenlenmiştir. Tüm öğretim ortamlarında dikkat dağıtıcı uyaranlar en aza indirilmiş ve uygulamaların standart biçimde yürütülmesine özen gösterilmiştir.

3.4. Uygulamacı

Araştırmanın uygulamacısı, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okul öncesi kademesinde bir özel eğitim anaokulunda görev yapmaktadır. Uygulayıcı, daha önce Necmettin Erbakan Üniversitesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı bünyesinde yürütülen Otizm Spektrum Bozukluğu Programında tezli yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Halen Necmettin Erbakan Üniversitesi Özel Eğitim Bilim Dalında yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. Uygulayıcı, akademik eğitimi ve mesleki deneyimi doğrultusunda araştırma sürecinde yer alan öğretim ve uygulamaları planlama, yürütme ve değerlendirme yeterliğine sahiptir.

3.5. Gözlemci

Araştırmada gözlemciler arası güvenilirlik ve uygulama güvenilirliği verileri, otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarla yaklaşık 10 yıldır çalışan bir özel eğitim öğretmeni tarafından toplanmıştır. Söz konusu öğretmen, Necmettin Erbakan Üniversitesi Otizm Spektrum Bozukluğu Bilim Dalında tezsiz yüksek lisans eğitimi tamamlamıştır. Gözlemci, mesleki deneyimi ve akademik yeterliği doğrultusunda araştırma sürecinde gerçekleştirilen uygulamaları nesnel ve tutarlı biçimde değerlendirebilecek yetkinliğe sahiptir.

3.6. Sosyal Geçerlik

Wolf'un (1978) ortaya koyduğu sosyal geçerlilik kavramı doğrultusunda hazırlanan bu form, öğretim sürecinin aile açısından ne ölçüde anlamlı, uygulanabilir ve yararlı bulunduğunu değerlendirmektedir. Sosyal geçerlilik, özellikle özbakım becerilerinde öğrenilen davranışların ev ortamına aktarılıp aktarılmadığı ve çocuğun günlük yaşam rutinlerinde davranışı

sürdürebilirliği açısından kritik bir ölçüttür. Bu nedenle sosyal geçerlilik formu, araştırmanın yalnızca nicel sonuçlarını değil, aynı zamanda çocuğun ve ailenin gerçek yaşam deneyimlerini de değerlendirmeye dâhil etmektedir.

Sosyal geçerlik verileri, uygulama süreci ve uygulama sonrası olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla elde edilmiştir. Görüşmeler, araştırmaya katılan bireyin ailesiyle yüz yüze gerçekleştirilmiş; görüşme soruları araştırmanın amacı, hedef beceri ve öğretim süreci doğrultusunda araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Görüşmeler sırasında ailelerin görüşlerini ayrıntılı biçimde ifade edebilmelerine olanak tanınmıştır. Sosyal geçerliği incelemek için araştırma kapsamında uygulama aşaması ve uygulama sonrasında katılımcının ailesine yöneltilen sosyal geçerlik formu uygulanmıştır. Araştırmada kullanılan sosyal geçerlik formları; Ek 10'da uygulama sürecindeki sosyal geçerlik formu ve Ek 11'de uygulama sonrasındaki sosyal geçerlik formu olmak üzere sunulmuştur.

3.7. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri

Bu araştırmada kullanılan veri toplama araçları, tek denekli deneysel modellerin gerektirdiği biçimde doğrudan gözleme dayalı, nesnel, tekrar edilebilir ve zaman içindeki değişimi hassas biçimde yakalayacak niteliktedir. Tek denekli desenlerin temel mantığı, davranışın seyrinin ayrıntılı ve kesintisiz biçimde izlenmesi olduğu için, veri toplama süreci bu yaklaşım doğrultusunda çok katmanlı biçimde yapılandırılmıştır (Gast ve Ledford, 2018). Bu araştırmada hem nicel hem nitel veri toplama araçları kullanılmış; böylece hem öğretimin davranış üzerindeki etkisi hem de süreçteki sosyal geçerlilik çok yönlü olarak değerlendirilmiştir.

Hedeflenen özbakım becerilerine ilişkin başlama düzeyi, uygulama, genelleme, izleme ve gözlemciler arası güvenilirlik (GAG) verilerini toplamak amacıyla birden fazla veri toplama aracı ve tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmada kullanılan veri toplama araçları, her bir hedef beceri için beceri analizi temel alınarak hazırlanmış olup, veri çeşitliliği sağlanarak elde edilen bulguların güvenilirliği ve geçerliği artırılmaya çalışılmıştır. Hedeflenen her bir özbakım becerisi için, becerinin alt basamaklarını içeren beceri analizleri oluşturulmuştur. Bu analizler doğrultusunda hazırlanan veri kayıt formları, katılımcının her bir basamağı doğru ya da yanlış/tepkisiz gerçekleştirme durumunu kaydetmek amacıyla kullanılmıştır. Veri kayıt formları, başlama düzeyi, uygulama, genelleme ve izleme oturumlarında kullanılmış; katılımcının her oturumdaki performansı sistematik biçimde bu formlar aracılığıyla kaydedilmiştir.

Video kayıtları

Araştırma sürecinde gerçekleştirilen tüm oturumlar, daha sonra ayrıntılı inceleme yapılabilmesi ve güvenilirlik analizlerinin gerçekleştirilebilmesi amacıyla video kaydına alınmıştır. Video kayıtları, özellikle gözlemciler arası güvenilirlik hesaplamalarında ve uygulamanın plana uygun yürütülüp yürütülmediğinin değerlendirilmesinde kullanılmıştır. Video kayıtları, araştırma sürecinin nesnel ve tekrarlanabilir biçimde incelenmesine olanak sağlamıştır.

Gözlemciler arası güvenilirlik verileri

Araştırmada elde edilen verilerin güvenilirliğini belirlemek amacıyla gözlemciler arası güvenilirlik (GAG) (Ek 12, Ek 13, Ek 14) verileri toplanmıştır. GAG hesaplamaları, araştırmacı ve alanında uzman bağımsız bir gözlemci tarafından, video kayıtları üzerinden gerçekleştirilmiştir. Gözlemcilerin, katılımcının beceri basamaklarını doğru ya da yanlış gerçekleştirme durumlarına ilişkin verdikleri kararlar karşılaştırılarak güvenilirlik yüzdeleri hesaplanmıştır. GAG verileri, araştırma bulgularının güvenilirliğini destekleyen önemli bir ölçüt olarak kullanılmıştır. Araştırmada güvenilirlik verilerinin hesaplaması şu formül ile yapılmıştır: $[Görüş Birliği / (Görüş Birliği - Görüş Ayrılığı) \times 100 =]$ (Miles vd., 2014).

Tablo 1. Gözlemciler arası güvenilirlik verileri

Davranış	Başlama Düzeyi (%)	Uygulama (%)	Genelleme (%)	İzleme (%)
Saç tıraşı olma	100	100	100	100
El tırnağı kesme	100	100	100	100
Ayak tırnağı kesme	100	100	100	100

Araştırmada elde edilen verilerin güvenilirliğini belirlemek amacıyla gözlemciler arası güvenilirlik (GAG) hesaplamaları yapılmıştır. GAG hesaplamaları, video kayıtları üzerinden bağımsız bir ikinci gözlemci tarafından gerçekleştirilmiştir. Tabloda sunulan bulgular doğrultusunda, her üç beceri için de başlama düzeyi, uygulama, genelleme ve izleme oturumlarında gözlemciler arasında tam görüş birliği sağlandığı belirlenmiştir. Buna göre, tüm beceriler ve tüm oturumlar için gözlemciler arası güvenilirlik oranı %100 olarak hesaplanmıştır.

Elde edilen %100'lük gözlemciler arası güvenilirlik oranları, araştırmada kullanılan ölçüt bağımlı ölçüm araçlarının açık ve anlaşılır biçimde yapılandırıldığını, davranış tanımlarının net olduğunu ve gözlemciler tarafından tutarlı biçimde değerlendirildiğini göstermektedir. Bu

bulgu, araştırmada elde edilen verilerin yüksek düzeyde güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır.

Sosyal geçerlik formları

Araştırmanın sosyal geçerliğini değerlendirmek amacıyla, katılımcının ailesiyle yapılandırılmış aile görüşme formları kullanılmıştır. Bu formlar aracılığıyla, ğretim sürecinin günlük yaşama yansımaları, becerilerin aile ortamında kullanılabilirliği ve ğretim uygulamalarının aile tarafından kabul edilebilirliği değerlendirilmiştir. Aile görüşmeleri, araştırmanın yalnızca deneysel etkililiğini değeril, aynı zamanda sosyal açıdan anlamlılığını da ortaya koymayı amaçlamıştır.

Beceri analizleri

Bu araştırmada ele alınan el tırnağı kesme, ayak tırnağı kesme ve sa tıraşı olma becerileri, tek denekli deneysel araştırma deseninin gerektirdiği biçimde ayrıntılı olarak analiz edilmiştir. Her bir beceri, bireyin bağımsız ve doğru biçimde geekleştirebilmesi için gerekli olan davranış zincirinin alt basamaklarına ayrılmıştır. Beceri analizleri, ğretim sürecinin sistematik biçimde planlanması ve bireyin performansının nesnel olarak değerlendirilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Her bir hedef beceri için ayrı beceri analizi formları geliştirilmiştir. Bu formlar, becerinin başlangıcından tamamlanmasına kadar izlenmesi gereken tüm adımları içerecek şekilde yapılandırılmıştır. Yürütülen çalışmada yer alan beceri analizleri ekler bölümünde “*Ek 1: Sa tıraşı olma beceri analizi, Ek 2: El tırnağı kesme beceri analizi, Ek 3: Ayak tırnağı kesme beceri analizi*” olarak yer almaktadır.

Beceriye özgü veri toplama araçları

Her beceri (el tırnağı kesme, ayak tırnağı kesme, sa tıraşı olma) için ayrı veri formları hazırlanmıştır. Bu formlar, davranış zincirinin adımlarına göre yapılandırılmış ve her beceri basamağında öğrencinin performansının artı (+) ve eksi (-) biçiminde işlenmesi olarak kodlanmıştır. Formlar sayesinde davranışın seyrindeki kk değeriklikler bile kaydedilmiş ve süreklilik sağlanmıştır. Tek denekli desenlerde bu tür ayrıntılı veri formları, grafik analizlerin doğruluğu açısından kritik öneme sahiptir (Kazdin, 2011).

Uzman görüş formu

Araştırmada, zbakım becerilerinin ğretimi ve davranışsal müdahaleler alanında deneyimli uzmanların görüşlerini almak amacıyla uzman görüş formu hazırlanmıştır. Uzman görüş formu, sa tıraşı olma, el tırnağı kesme ve ayak tırnağı kesme sırasında duruma uygun

davranışlar sergileme becerilerine yönelik olarak geliştirilmiş; öğretim programının ve hazırlanan beceri analizlerinin içerik ve uygulama geçerliğinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmada kullanılan öğretim programlarının, beceri analizlerinin ve veri kayıt formlarının içerik geçerliğini değerlendirmek amacıyla uzman görüş formları (Ek 7, Ek 8, Ek 9) kullanılmıştır. Araştırmaya dahil edilen her beceri için ayrı ayrı uzman görüşü alınmış olup sırasıyla; Saç Tıraşı Olmada Duruma Uygun Davranışlar Sergileme Becerisine İlişkin Uzman Görüş Formu (Ek 7), El Tırnağı Kesmede Duruma Uygun Davranışlar Sergileme Becerisine İlişkin Uzman Görüş Formu (Ek 8), Ayak Tırnağı Kesmede Duruma Uygun Davranışlar Sergileme Becerisine İlişkin Uzman Görüş Formu (Ek 9) yer almaktadır.

Uzman görüşleri, özel eğitim alanında deneyimli akademisyen ve uzmanlardan alınmış; formlar aracılığıyla hedef becerilerin uygunluğu, öğretim basamaklarının doğruluğu ve ölçme araçlarının yeterliliği değerlendirilmiştir. Uzmanlardan elde edilen geri bildirimler doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Hazırlanan uzman görüş formunda; uygulamanın niteliği, beceri analizinin hedef davranışa uygunluğu, öğretim sürecinin sistematikliği ve uygulamanın hedeflenen davranışlar üzerindeki olası etkisi gibi boyutlara ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir. Uzmanlardan, ilgili ölçütlere yönelik görüşlerini yazılı olarak belirtmeleri istenmiştir. Alan yazında, özellikle karmaşık ve çok basamaklı öğretim uygulamalarında uzman görüşünün alınmasının, araştırmanın uygulama ve içerik geçerliğini artıran önemli bir unsur olduğu vurgulanmaktadır (Marshall ve Rossman, 2016).

Uzman görüşü alınan kişiler; özel eğitim alanında yüksek lisans derecesine sahip, OSB olan bireylerle çalışma deneyimi bulunan ve tek denekli deneysel araştırma yöntemleri konusunda bilgi sahibi üç uzmandan oluşmaktadır. Uzmanlar tarafından yapılan değerlendirmeler sonucunda, beceri analizlerinde yer alan bazı basamakların birleştirilmesi, ifadelerdeki dil bilgisel karmaşaların giderilmesi ve bazı basamakların daha işlevsel olacak biçimde yeniden düzenlenmesi gerektiği yönünde görüş birliğine varıldığı görülmüştür.

Uzmanlardan gelen geri bildirimler doğrultusunda, bazı maddelerde ifade netliğini artırmaya yönelik dilsel düzenlemeler yapılmış, benzer işlevi olan beceri basamakları birleştirilmiş ve uygulama sürecine ilişkin açıklamalar daha açık ve anlaşılır hâle getirilmiştir. Bu düzenlemelerle birlikte, beceri analizlerinin hedef davranışları daha doğru ve işlevsel

biçimde temsil etmesi sağlanmış; öğretim sürecinin sistematikliği ve uygulanabilirliği artırılmıştır.

Grafiksel analiz verileri

Araştırmada elde edilen tüm sayısal veriler, değişen ölçütler deseninin doğasına uygun olarak grafiklere aktarılmıştır. Grafiksel analiz, tek denekli araştırmalarda temel ve zorunlu analiz yöntemlerinden biridir; çünkü veriyi görsel olarak incelemek davranışın düzey, eğilim ve değişkenlik açısından nasıl geliştiğini net biçimde ortaya koyar (Gast ve Ledford, 2018). Bu çalışmada grafikler üzerinden: 1. *Hedeflenen beceriye ilişkin başlama düzeyi*, 2. *uygulama evreleri*, 3. *ölçüt düzeyleri*, 4. *düzenlenen oturum sayısı*, 5. *genelleme oturumları*, 6. *izleme oturumları*, 7. *davranış üzerindeki değişiklikler* ayrıntılı biçimde analiz edilebilmektedir.

Yürütülen çalışmada her bir beceriye ait performansların analizleri Şekil 1.'de Saç tıraşı olma grafiksel analizi, Şekil 2'de El tırnağı kesme grafiksel analizi, Şekil 3'te Ayak tırnağı kesme grafiksel analizi şeklinde yer almaktadır.

3.8. Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu araştırmada veriler, tek denekli deneysel araştırma desenlerinin gerektirdiği şekilde sürekli ve sistematik olarak toplanmıştır. Araştırmanın hedef davranışları doğrultusunda geliştirilen beceri analizi basamakları esas alınarak veri toplama aracı hazırlanmıştır. Veri toplama aracı; öğrencinin el tırnağı kesme, ayak tırnağı kesme ve saç tıraşı olma süreçlerinde “duruma uygun davranışlar sergileme” performansını nesnel, ölçülebilir ve kaydedilebilir biçimde değerlendirmek amacıyla düzenlenmiştir. Her bir beceri, davranış analizi ilkelerine uygun olarak ardışık alt basamaklara ayrılmış ve her basamak araştırmacı tarafından doğru tepkiler, yanlış/tepkisiz kalma/uygunsuz tepkiler şeklinde incelenmiştir. Veriler kaydedilirken beceri basamağına ilişkin olumlu/doğru tepkiler artı (+) olarak kaydedilirken yanlış/tepkisiz kalma/uygunsuz tepkiler ise eksi (-) olarak kaydedilmiştir.

Veri toplama sürecinde araştırmacı, katılımcının hedef davranışlara ilişkin performansını doğrudan gözlem yoluyla kaydetmiştir. Veri toplama aracı hem başlama düzeyi hem uygulama hem de genelleme ve izleme oturumlarında kullanılarak tüm süreç boyunca tutarlı veri elde edilmiştir. Her oturumda beceri analizindeki tüm basamaklar değerlendirilmiş; katılımcının bağımsız olarak yerine getirdiği basamakların yüzdesi hesaplanarak grafiksel analiz için kullanılacak performans verileri oluşturulmuştur. Ayrıca veri toplama sürecinin güvenilirliğini artırmak amacıyla oturumların en az %30'unda gözlemciler arası güvenilirlik

(GAG) verileri toplanmıştır. İki bağımsız gözlemci aynı oturumları eş zamanlı olarak değerlendirerek kaydettikleri veriler karşılaştırılmış ve gözlemciler arası uyum oranı belirlenmiştir. Bunun yanı sıra uygulama güvenilirliği verileri toplanarak araştırmacının öğretim uygulamalarını uygun yürütüp yürütmediği kontrol edilmiştir. Bu sistematik veri toplama süreci, araştırmada uygulanan müdahalenin katılımcının duruma uygun davranışlar sergileme performansı üzerindeki etkisini güvenilir ve geçerli biçimde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bu araştırmada elde edilen verilerin analizi, tek denekli deneysel araştırma yöntemlerinin doğasına uygun olarak grafiksel analiz yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Tek denekli araştırmalarda grafiksel analiz, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin doğrudan ve görsel olarak incelenmesine olanak tanıyan temel analiz yaklaşımıdır (Cooper vd., 2020; Kazdin, 2011). Bu doğrultuda, başlama düzeyi, uygulama, genelleme ve izleme oturumlarında toplanan veriler grafikler aracılığıyla değerlendirilmiştir. Grafiksel analiz yöntemi, bu araştırmada kullanılan tek denekli deneysel desen çerçevesinde, uygulanan öğretim programının etkililiğini, kalıcılığını ve davranış değişikliğinin seyrini ortaya koymada anlaşılır, sistematik ve bilimsel açıdan güçlü bir analiz yaklaşımı sunmuştur. Alan yazında da vurgulandığı üzere, grafiksel analiz tek denekli araştırmalarda deneysel kontrolün değerlendirilmesinde temel ve vazgeçilmez bir yöntemdir (Cooper vd., 2020; Kazdin, 2011).

Araştırmada her bir hedef davranış için veri toplama aracıyla elde edilen performans verileri, doğru tepki sayısı şeklinde hesaplanmıştır. Bu hesaplar, bireyin beceri analizinde yer alan basamakları bağımsız olarak gerçekleştirme düzeyini yansıtmakta olup, her hedef davranış için ayrı grafikler üzerinde gösterilmiştir. Grafikler aracılığıyla, katılımcının zaman içerisindeki performans değişimleri sistematik biçimde izlenmiş ve uygulamanın etkililiği görsel olarak değerlendirilmiştir.

Grafiksel analiz sürecinde; evreler arası düzey değişimleri, eğim, veri kararlılığı, değişim yönü ve uygulamaya geçiş noktaları temel ölçütler olarak dikkate alınmıştır (Horner ve ark., 2005). Özellikle başlama düzeyi evresinde elde edilen verilerin kararlı bir örüntü sergilemesi ve uygulama evresine geçişle birlikte performansta gözlenen ani ve tutarlı artışlar, müdahalenin hedef davranış üzerindeki etkisini destekleyen önemli göstergeler olarak yorumlanmıştır.

Uygulama evresinin ardından gerçekleştirilen genelleme ve izleme oturumlarına ilişkin veriler, grafik üzerinde ayrı bir evre olarak gösterilmiştir. Bu sayede, öğretim süreci sonunda

kazanılan becerilerin zaman içerisinde sürdürölüp sürdürölmediği değerlendirilmiştir. İzleme evresinde elde edilen verilerin uygulama evresine yakın düzeyde seyretmesi, öğretim programının kalıcılığı desteklediğine işaret etmiştir.

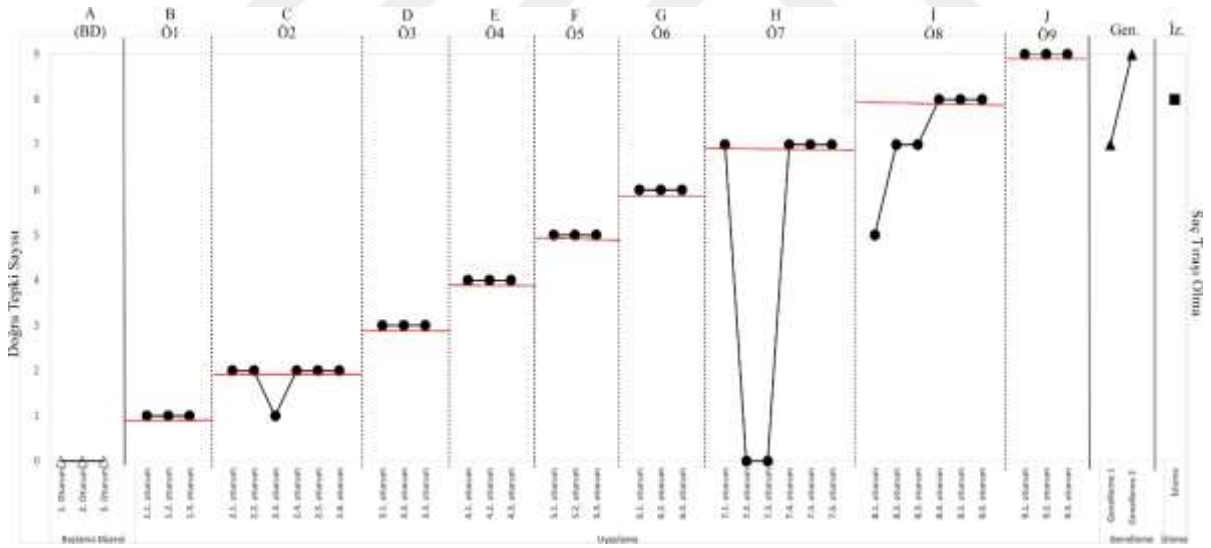
BÖLÜM 4

4. BULGULAR

Bu araştırmada, OSB’li bireyin özbakım ihtiyaçlarının karşılanmasında duruma uygun davranışların öğretimi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda öğrencilere saç tıraşı olurken, el tırnağı ve ayak tırnağı kesilirken duruma uygun davranış sergilemeleri ayrı ayrı öğretilmiştir. Araştırmanın bu bölümünde ise araştırma boyunca hedef becerinin başlama düzeyi, öğretim, genelleme ve izleme oturumlarının bulgularına yer verilmiştir. Ayrıca bu bölümde araştırmanın sosyal geçerliği için ailelerle yapılan görüşmelerle ilgili bulgular da yer almaktadır.

Araştırmada yer alan tüm becerileri için duruma uygun davranışlar sergileme becerilerini öğrenmelerine ilişkin; başlama düzeyi, öğretim, genelleme ve izleme oturumlarına ilişkin veriler yer almaktadır. Her bir beceriye ait bulgular aşağıdaki alt başlıklarda açıklanmıştır. Katılımcıya Akın takma ismi verilerek açıklamalar yapılmıştır.

4.1. Akın’ın Saç Tıraşı Olmada Duruma Uygun Davranışlar Sergileme Becerisine İlişkin Başlama Düzeyi, Öğretim, Genelleme ve İzleme Düzeylerine İlişkin Bulgular

Grafik 1. Saç tıraşı olmada duruma uygun davranışlar sergileme becerisinin öğretimine ilişkin başlama düzeyi, uygulama, genelleme ve izleme oturumlarına ilişkin bulguların grafiksel analizi.

(A-I: Alt uygulama evrelerini, **BD:** Başlama Düzeyini, **Ö:** Ölçütü (Kırmızı yatay çizgiler), **Gen:** Genelleme oturumlarını, **İz.:** İzleme oturumunu ifade etmektedir).

Tablo 2. Saç Tıraşı Olma Becerisi İçin Öğretimsel Veriler

Davranış	Başlama Düzeyi	Uygulama	Genelleme	İzleme
Deneme sayısı	3	36	2	1
İlk Performansı Düzeyi	0/9	1/9	7/9	8/9
Son Performans Düzeyi	0/9	9/9	9/9	8/9

Akın'ın saç tıraşı olmada duruma uygun davranışlar sergileme becerisinin performansının değerlendirilmesi için Grafik 1'de görüldüğü üzere ilk aşamada başlama düzeyi oturumları düzenlenmiştir. Başlama düzeyi verileri grafikte içi boş üçgen sembolü ile gösterilmiştir. Saç tıraşı olmada duruma uygun davranış sergileme becerisine ilişkin başlama düzeyi verileri incelendiğinde, üç oturumun (1., 2., ve 3. Oturum) tamamında Akın'ın performansının 0/9 düzeyinde olduğu görülmüştür. Bu bulgular, beceriye ilişkin başlama düzeyinin kararlı olduğunu göstermiş ve bu doğrultuda öğretim oturumlarına geçilmesine karar verilmiştir. Çalışmada Akın'ın bir sonraki uygulama evresine geçişinin koşulu ardışık olarak üç oturumda ölçütü karşılar performans sergilemesi olarak belirlenmiştir. Uygulama evrelerine ilişkin veriler grafikte içi dolu daire sembolü ile gösterilmiştir.

Akın'la birinci uygulama oturumunda (B alt uygulama evresinde) üç oturum (1.1., 1.2., ve 1.3. oturum) üst üste çalışılmış hedeflenen birinci ara ölçütü (Ö1: 1/9) karşıladığı görülmüştür. B uygulama evresinde ara ölçüt karşılandığında C uygulama evresine geçilmiştir. C uygulama evresinde iki oturum (2.1. ve 2.2. oturum) üst üste hedeflenen ikinci ara ölçütü (Ö2: 2/9) karşıladığı ancak üçüncü oturumda (2.3. oturum) 1/9 performans sergileyerek ikinci ara ölçütü (Ö2: 2/9) karşılamadığı görülmüştür. Ölçütü karşılamadığı için ardışık üç oturum (2.4., 2.5. ve 2.6. oturum) daha düzenlenmiştir. Akın'ın bu ardışık oturumlarda ikinci ara ölçütü (Ö2: 2/9) karşıladığı görülmüştür. C uygulama evresinde ara ölçüt karşılandığında D uygulama evresine geçilmiştir. D uygulama evresinde üç oturum (3.1., 3.2. ve 3.3. oturum) üst üste hedeflenen üçüncü ara ölçütü (Ö3: 3/9) karşıladığı görülmüştür. D uygulama evresinde ara ölçüt karşılandığında E uygulama evresine geçilmiştir. E uygulama evresinde üç oturum (4.1., 4.2. ve 4.3. oturum) üst üste hedeflenen dördüncü ara ölçütü (Ö4: 4/9) karşıladığı görülmüştür. E uygulama evresinde ara ölçüt karşılandığında F uygulama evresine geçilmiştir. F uygulama evresinde üç oturum (5.1., 5.2. ve 5.3. oturum) üst üste hedeflenen beşinci ara ölçütü (Ö5: 5/9) karşıladığı görülmüştür. F uygulama evresinde ara ölçüt karşılandığında G uygulama evresine

geçilmiştir. G uygulama evresinde üç oturum (6.1., 6.2. ve 6.3. oturum) üst üste hedeflenen altıncı ara ölçütü (Ö6: 6/9) karşıladığı görülmüştür. G uygulama evresinde ara ölçüt karşılandığında H uygulama evresine geçilmiştir. H uygulama evresinde ilk oturum (7.1. oturum) hedeflenen yedinci ara ölçütü (Ö7: 7/9) karşıladığı ancak ikinci ve üçüncü oturumda (7.2. ve 7.3. oturum) 0/9 düzeyinde performans sergileyerek yedinci ara ölçütü (Ö7: 7/9) karşılamadığı görülmüştür. Ölçütü karşılamadığı için ardışık üç oturum (7.4., 7.5. ve 7.6. oturum) daha düzenlenmiştir. Akın'ın bu ardışık oturumlarda yedinci ara ölçütü (Ö7: 7/9) karşıladığı görülmüştür. H uygulama evresinde ara ölçüt karşılandığında İ uygulama evresine geçilmiştir. İ uygulama evresinde ilk oturum (8.1. oturum) 5/9 performans sergileyerek, ikinci ve üçüncü oturumda (8.2. ve 8.3. oturum) 7/9 performans sergileyerek sekizinci ara ölçütü (Ö8: 8/9) karşılamadığı görülmüştür. Ölçütü karşılamadığı için ardışık üç oturum (8.4., 8.5. ve 8.6. oturum) daha düzenlenmiştir. Akın'ın bu ardışık oturumlarda sekizinci ara ölçütü (Ö8: 8/9) karşıladığı görülmüştür. İ uygulama evresinde ara ölçüt karşılandığında J uygulama evresine geçilmiştir. J uygulama evresinde üç oturum (9.1., 9.2. ve 9.3. oturum) üst üste hedeflenen üçüncü ara ölçütü (Ö9: 9/9) karşıladığı görülmüştür. D uygulama evresinde ardışık üç oturumda beceriye ilişkin tüm basamakları ölçütü karşılayacak şekilde sergilediği için uygulama evreleri sonlandırılarak genelleme oturumlarına geçilmiştir.

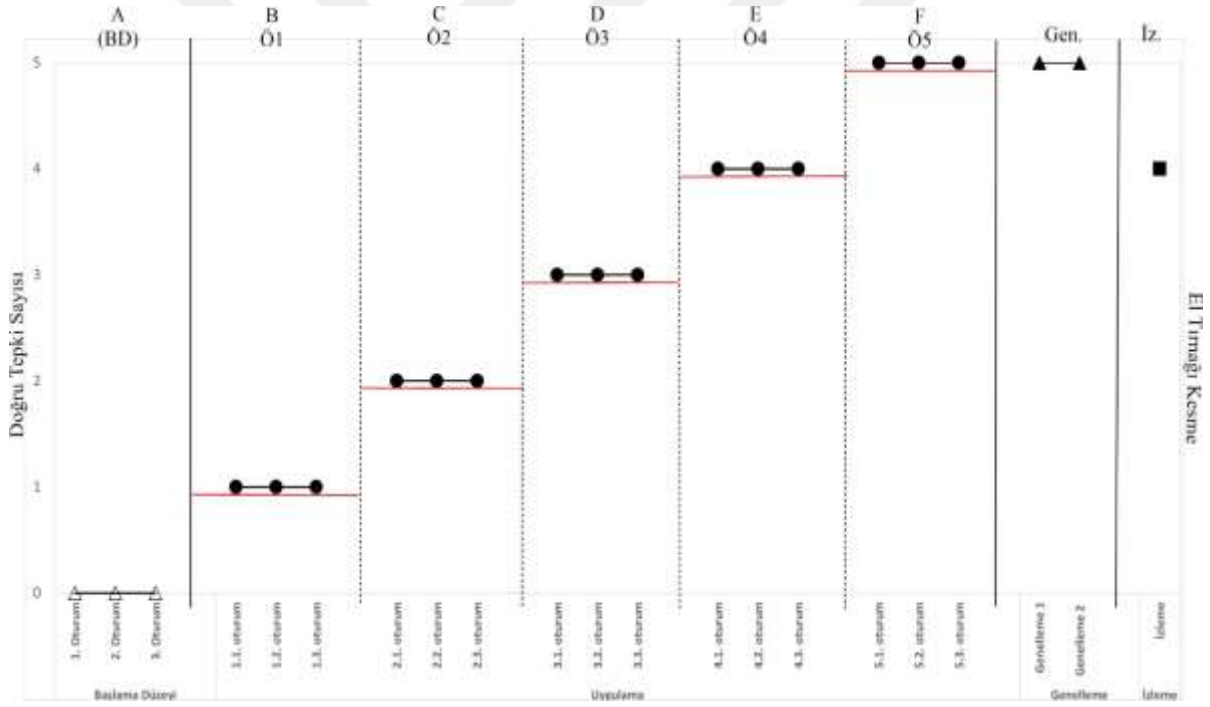
Akın'ın saç tıraşı olmada duruma uygun davranışlar sergilemesine yönelik farklı bir uygulayıcı ile genelleme oturumları düzenlenmiştir. Genelleme oturumlarına ilişkin veriler grafikte içi dolu üçgen sembolü ile gösterilmiştir. Genelleme oturumlarına ilişkin veriler incelendiğinde, Akın'ın birinci genelleme oturumunda dokuz basamaktan yedisini doğru gerçekleştirdiği, ikinci genelleme oturumunda ise tüm basamakları doğru biçimde yerine getirdiği görülmüştür.

Uygulama oturumları ve genelleme oturumlarının tamamlanmasının ardından dört hafta geçtikten sonra gerçek bir kuaför salonunda Akın'ın saç tıraşı olmada duruma uygun davranış sergileme becerisini sürdürdürebildiğini incelemek için izleme oturumu düzenlenmiştir. Grafik 1'de izleme oturumu içi dolu kare ile gösterilmektedir. Akın'ın izleme oturumunda hedeflenen dokuz beceri basamağından sekizini doğru sergileyerek saç tıraşı olurken duruma uygun davranış sergileme becerisini sürdürdürebildiği görülmüştür.

Akın'ın saç tıraşı olmada duruma uygun davranışlar sergileme becerisinin öğretimi için değişen ölçütler modeli kapsamında yürütülen çalışmada Akın'ın başlama düzeyinde beceriye ilişkin performansının yetersiz olduğu ve öğretim yapılması gerektiği üç anlamlı ve kararlı

başlama düzeyi verisinden anlaşılmaktadır. Öğretim sürecinde Akın'ın saç tıraşı olmadık duruma uygun davranışlar sergileme becerisini bazı alt uygulama evrelerinde (C-H-İ) düşüşler görülse de genel olarak aşamalı, sistematik ve ölçütlere bağlı biçimde kazandığı görülmektedir. Ayrıca kişiler arası düzenlenen genelleme oturumlarında ölçütü büyük oranda (7/9) ve tamamen (9/9) karşılayarak hedeflenen davranışı genelleyebildiği gözlemlenmiştir. Ayrıca uygulama ve genelleme oturumları tamamlandıktan dört hafta sonra gerçek bir kuaför salonunda saç tıraşı olurken uygun davranış sergileyerek tıraş olabildiği kaydedilmiştir.

4.2. Akın'ın El Tırnağı Kesmede Duruma Uygun Davranışlar Sergileme Becerisine İlişkin Bulgular

Grafik 2. El tırnağı kesmede duruma uygun davranışlar sergileme becerisinin öğretimine ilişkin başlama düzeyi, uygulama, genelleme ve izleme oturumlarına ilişkin bulguların grafiksel analizi.

(A-F: Alt uygulama evrelerini, BD: Başlama Düzeyini, Ö: Ölçütü (Kırmızı yatay çizgiler), Gen.: Genelleme oturumlarını, İz.: İzleme oturumunu ifade etmektedir.)

Tablo 3. El Tırnağı Kesme Becerisi İçin Öğretimsel Veriler

Davranış	Başlama Düzeyi	Uygulama	Genelleme	İzleme
Deneme sayısı	3	15	2	1
İlk Performansı Düzeyi	0/5	1/5	5/5	4/5
Son Performans Düzeyi	0/5	5/5	5/5	4/5

Akın'ın el tırnağı kesmede duruma uygun davranışlar sergileme becerisinin performansının değerlendirilmesi için Grafik 2'de görüldüğü üzere ilk aşamada başlama düzeyi oturumları düzenlenmiştir. Başlama düzeyi verileri grafikte içi boş üçgen sembolü ile gösterilmiştir. El tırnağı kesmede duruma uygun davranış sergileme becerisine ilişkin başlama düzeyi verileri incelendiğinde, üç oturumun (1., 2., ve 3. Oturum) tamamında Akın'ın performansının 0/5 düzeyinde olduğu görülmüştür. Bu bulgular, beceriye ilişkin başlama düzeyinin kararlı olduğunu göstermiş ve bu doğrultuda öğretim oturumlarına geçilmesine karar verilmiştir. Çalışmada Akın'ın bir sonraki uygulama evresine geçişinin koşulu ardışık olarak üç oturumda ölçütü karşılar performans sergilemesi olarak belirlenmiştir. Uygulama evrelerine ilişkin veriler grafikte içi dolu daire sembolü ile gösterilmiştir.

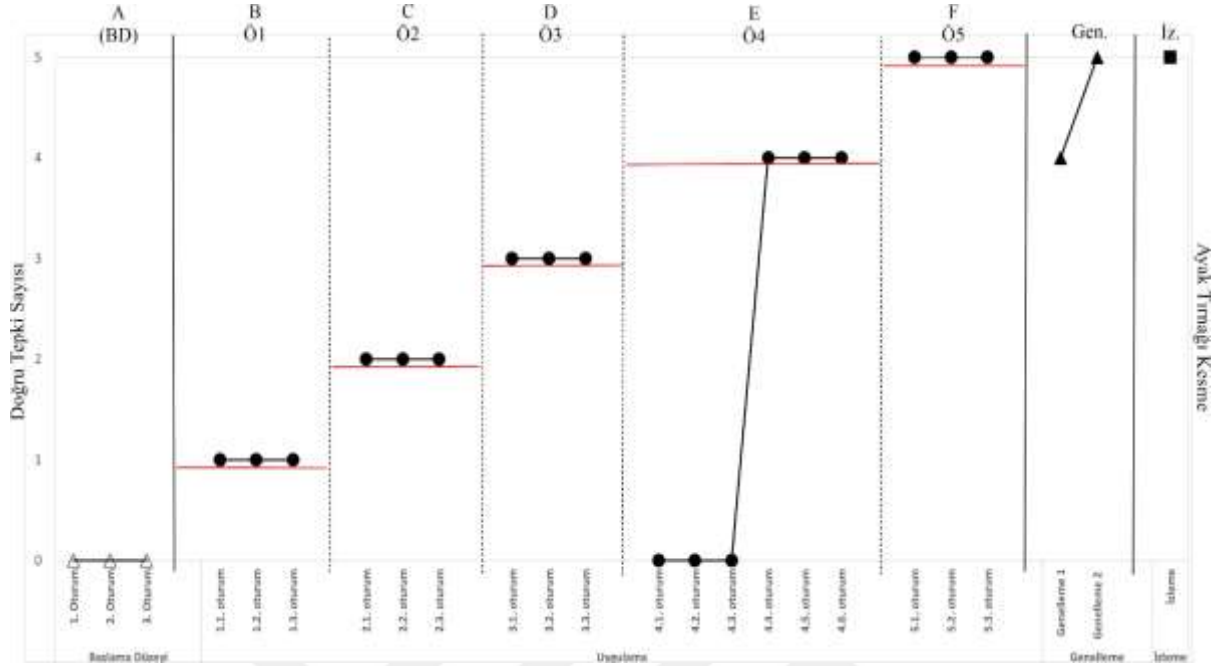
Akın'la birinci uygulama oturumunda (B alt uygulama evresinde) üç oturum (1.1., 1.2., ve 1.3. oturum) üst üste çalışılmış hedeflenen birinci ara ölçütü (Ö1: 1/5) karşıladığı görülmüştür. B uygulama evresinde ara ölçüt karşılandığında C uygulama evresine geçilmiştir. C uygulama evresinde üç oturum (2.1., 2.2. ve 2.3. oturum) üst üste hedeflenen ikinci ara ölçütü (Ö2: 2/5) karşıladığı görülmüştür. C uygulama evresinde ara ölçüt karşılandığında D uygulama evresine geçilmiştir. D uygulama evresinde üç oturum (3.1., 3.2. ve 3.3. oturum) üst üste hedeflenen üçüncü ara ölçütü (Ö3: 3/5) karşıladığı görülmüştür. D uygulama evresinde ara ölçüt karşılandığında E uygulama evresine geçilmiştir. E uygulama evresinde üç oturum (4.1., 4.2. ve 4.3. oturum) üst üste hedeflenen dördüncü ara ölçütü (Ö4: 4/5) karşıladığı görülmüştür. E uygulama evresinde ara ölçüt karşılandığında F uygulama evresine geçilmiştir. F uygulama evresinde üç oturum (5.1., 5.2. ve 5.3. oturum) üst üste hedeflenen beşinci ara ölçütü (Ö5: 5/5) karşıladığı görülmüştür. F uygulama evresinde ardışık üç oturumda beceriye ilişkin tüm basamakları ölçütü karşılayacak şekilde sergilediği için uygulama evreleri sonlandırılarak genelleme oturumlarına geçilmiştir.

Akın'ın el tırnağı kesmede duruma uygun davranışlar sergilemesine yönelik farklı bir uygulayıcı ile genelleme oturumları düzenlenmiştir. Genelleme oturumlarına ilişkin veriler grafikte içi dolu üçgen sembolü ile gösterilmiştir. Genelleme oturumlarına ilişkin veriler incelendiğinde, Akın'ın birinci ve ikinci genelleme oturumunda beş basamaktan tüm basamakları doğru biçimde yerine getirdiği görülmüştür.

Uygulama oturumları ve genelleme oturumlarının tamamlanmasının ardından dört hafta geçtikten sonra Akın'ın kendi evinde annesiyle el tırnağı kesmede duruma uygun davranış sergileme becerisini sürdürebildiğini incelemek için izleme oturumu düzenlenmiştir. Grafik 2'de izleme oturumu içi dolu kare ile gösterilmektedir. Akın'ın izleme oturumunda hedeflenen beş beceri basamağından dördünü doğru sergileyerek el tırnağı kesilirken duruma uygun davranış sergileme becerisini sürdürebildiği görülmüştür.

Akın'ın el tırnağı kesmede duruma uygun davranışlar sergileme becerisinin öğretimi için değişen ölçütler modeli kapsamında yürütülen çalışmada Akın'ın başlama düzeyinde beceriye ilişkin performansının yetersiz olduğu ve öğretim yapılması gerektiği üç anlamlı ve kararlı başlama düzeyi verisinden anlaşılmaktadır. Öğretim sürecinde Akın'ın el tırnağı kesmede duruma uygun davranışlar sergileme becerisini aşamalı, sistematik ve ölçütlere bağlı biçimde kazandığı görülmektedir. Ayrıca kişiler arası düzenlenen genelleme oturumlarda ölçütü tamamen (5/5) karşılayarak hedeflenen davranışı genelleyebildiği gözlemlenmiştir. Ayrıca uygulama ve genelleme oturumları tamamlandıktan dört hafta sonra kendi evinde annesi tarafından el tırnağı kesilirken uygun davranış sergileyerek el tırnağının kesilirken uygun davranışlar sergilediği kaydedilmiştir.

4.3. Akın'ın Ayak Tırnağı Kesmede Duruma Uygun Davranışlar Sergileme Becerisine İlişkin Bulgular

Grafik 3. Ayak tırnağı kesmede duruma uygun davranışlar sergileme becerisinin öğretimine ilişkin başlama düzeyi, uygulama, genelleme ve izleme oturumlarına ilişkin bulguların grafiksel analizi.

(A-F: Alt uygulama evrelerini, BD: Başlama Düzeyini, Ö: Ölçütü (Kırmızı yatay çizgiler), Gen.: Genelleme oturumlarını, İz.: İzleme oturumunu ifade etmektedir.

Tablo 4. Ayak Tırnağı Kesme Becerisi İçin Öğretimsel Veriler

Davranış	Başlama Düzeyi	Uygulama	Genelleme	İzleme
Deneme sayısı	3	18	2	1
İlk Performans Düzeyi	0/5	1/5	4/5	5/5
Son Performans Düzeyi	0/5	5/5	5/5	5/5

Akın'ın ayak tırnağı kesmede duruma uygun davranışlar sergileme becerisinin performansının değerlendirilmesi için Grafik 3'te görüldüğü üzere ilk aşamada başlama düzeyi oturumları düzenlenmiştir. Başlama düzeyi verileri grafikte içi boş üçgen sembolü ile gösterilmiştir. Ayak tırnağı kesmede duruma uygun davranış sergileme becerisine ilişkin başlama düzeyi verileri incelendiğinde, üç oturumun (1., 2., ve 3. Oturum) tamamında Akın'ın performansının 0/5 düzeyinde olduğu görülmüştür. Bu bulgular, beceriye ilişkin başlama düzeyinin kararlı olduğunu göstermiş ve bu doğrultuda öğretim oturumlarına geçilmesine karar verilmiştir. Çalışmada Akın'ın bir sonraki uygulama evresine geçişinin koşulu ardışık olarak

üç oturumda ölçütü karşılar performans sergilemesi olarak belirlenmiştir. Uygulama evrelerine ilişkin veriler grafikte içi dolu daire sembolü ile gösterilmiştir.

Akın'la birinci uygulama oturumunda (B alt uygulama evresinde) üç oturum (1.1., 1.2., ve 1.3. oturum) üst üste çalışılmış hedeflenen birinci ara ölçütü (Ö1: 1/5) karşıladığı görülmüştür. B uygulama evresinde ara ölçüt karşılandığında C uygulama evresine geçilmiştir. C uygulama evresinde üç oturum (2.1., 2.2. ve 2.3. oturum) üst üste hedeflenen ikinci ara ölçütü (Ö2: 2/5) karşıladığı görülmüştür. C uygulama evresinde ara ölçüt karşılandığında D uygulama evresine geçilmiştir. D uygulama evresinde üç oturum (3.1., 3.2. ve 3.3. oturum) üst üste hedeflenen üçüncü ara ölçütü (Ö3: 3/5) karşıladığı görülmüştür. D uygulama evresinde ara ölçüt karşılandığında E uygulama evresine geçilmiştir. E uygulama evresinde üç oturum (4.1., 4.2. ve 4.3. oturum) üst üste hedeflenen dördüncü ara ölçütü (Ö4: 4/5) karşılamadığı 0/5 düzeyinde performans sergilediği görülmüştür. Ölçütü karşılamadığı için ardışık üç oturum (4.4., 4.5. ve 4.6. oturum) daha düzenlenmiştir. Akın'ın bu ardışık oturumlarda dördüncü ara ölçütü (Ö4: 4/5) karşıladığı görülmüştür. E uygulama evresinde ara ölçüt karşılandığında F uygulama evresine geçilmiştir. F uygulama evresinde üç oturum (5.1., 5.2. ve 5.3. oturum) üst üste hedeflenen beşinci ara ölçütü (Ö5: 5/5) karşıladığı görülmüştür. F uygulama evresinde ardışık üç oturumda beceriye ilişkin tüm basamakları ölçütü karşılayacak şekilde sergilediği için uygulama evreleri sonlandırılarak genelleme oturumlarına geçilmiştir.

Akın'ın ayak tırnağı kesmede duruma uygun davranışlar sergilemesine yönelik farklı bir uygulayıcı ile genelleme oturumları düzenlenmiştir. Genelleme oturumlarına ilişkin veriler grafikte içi dolu üçgen sembolü ile gösterilmiştir. Genelleme oturumlarına ilişkin veriler incelendiğinde, Akın'ın birinci genelleme oturumunda beş basamaktan dört basamağı ve ikinci genelleme oturumunda beş basamaktan tüm basamakları doğru biçimde yerine getirdiği görülmüştür.

Uygulama oturumları ve genelleme oturumlarının tamamlanmasının ardından dört hafta geçtikten sonra Akın'ın kendi evinde annesiyle ayak tırnağı kesmede duruma uygun davranış sergileme becerisini sürdürebildiğini incelemek için izleme oturumu düzenlenmiştir. Grafik 2'de izleme oturumu içi dolu kare ile gösterilmektedir. Akın'ın izleme oturumunda hedeflenen beş beceri basamağından tamamını doğru sergileyerek ayak tırnağı kesilirken duruma uygun davranış sergileme becerisini sürdürebildiği görülmüştür.

Akın'ın ayak tırnağı kesmede duruma uygun davranışlar sergileme becerisinin öğretimi için değişen ölçütler modeli kapsamında yürütülen çalışmada Akın'ın başlama düzeyinde beceriye ilişkin performansının yetersiz olduğu ve öğretim yapılması gerektiği üç anlamlı ve kararlı başlama düzeyi verisinden anlaşılmaktadır. Öğretim sürecinde Akın'ın ayak tırnağı kesmede duruma uygun davranışlar sergileme becerisini E alt uygulama evresindeki ara düşüşler (4.1., 4.2. ve 4.3. oturumlar) olsa da uygulama genelinde beceriyi aşamalı, sistematik ve ölçütlere bağlı biçimde kazandığı görülmektedir. Ayrıca kişiler arası düzenlenen genelleme oturumlarda ölçütü tamamen (5/5) karşılayarak hedeflenen davranışı genellemediği gözlemlenmiştir. Ayrıca uygulama ve genelleme oturumları tamamlandıktan dört hafta sonra kendi evinde annesi tarafından ayak tırnağı kesilirken uygun davranış sergileyerek el tırnağının kesilirken uygun davranışlar sergilediği kaydedilmiştir.

4.4. Akın'ın Saç Tıraşı Olma, El Tırnağı Kesme ve Ayak Tırnağı Kesme Sırasında Duruma Uygun Davranışlar Sergileme Becerisinin Öğretimine İlişkin Bulgular

Bu çalışmada, Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olan bir bireyin saç tıraşı olma, el tırnağı kesme ve ayak tırnağı kesme sırasında duruma uygun davranışlar sergileme becerilerinin kazandırılmasında şekil verme öğretim yönteminin etkililiği incelenmiştir. Araştırma tek denekli deneysel bir araştırma olup her bir beceri için değişen ölçütler modeli kullanılarak yürütülmüştür. Uygulamalar sürecinde elde edilen bulgular, beceriler arası karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde, öğretim sürecinin genel etkililiğine, genellebilirliğine, kalıcılığına ve beceriler arasındaki öğrenme örüntülerine ilişkin önemli sonuçlar ortaya koymaktadır.

Üç becerinin tümünde, öğretimsel müdahale öncesinde elde edilen başlama düzeyi (BD) verileri, katılımcının duruma uygun davranışları sergileme düzeyinin düşük ve kararlı olduğunu göstermiştir. Saç tıraşı, el tırnağı kesme ve ayak tırnağı kesme becerilerinin her birinde, katılımcı başlama düzeyi evresinde hedeflenen beceri basamaklarını büyük ölçüde yerine getirememiştir. Saç tıraşı olmada duruma uygun davranışlar sergileme becerisi için belirlenen dokuz basamaktan; el ve ayak tırnağı kesmede duruma uygun davranışlar sergileme becerisi için belirlenen beş basamaktan hiçbirini sergileyemediği gözlemlenmiştir. Bu durum, söz konusu özbakım süreçlerinin katılımcı için başlangıçta zorlayıcı olduğunu ve öğretimsel müdahaleye gereksinim duyulduğunu ortaya koymuştur. Başlama düzeyi verilerinin tüm becerilerde kararlı bir örüntü sergilemesi, uygulama evresine geçiş için güçlü bir deneysel temel oluşturmuştur.

Uygulama evreleri incelendiğinde, üç becerinin tamamında şekil verme öğretim yönteminin uygulanmaya başlanmasıyla bazı öğretim oturumlarında performans düşüklükleri olsa da bağımlı değişkende sistematik artışlar gözlenmiştir. Her bir beceride ölçütler aşamalı olarak yükseltilmiş (Ö1:1/9, Ö2: 2/9, Ö3: 3/9...); katılımcının performansı, ölçütlerdeki artışlarla paralel biçimde artmıştır. Ölçüt değişiklikleri ile davranış düzeyindeki değişimler arasında tutarlı bir artış gözlemlenmiştir.

Becerilere yönelik veriler incelendiğinde, el tırnağı kesme becerisinde katılımcının ölçütlere daha hızlı ulaştığı (5 alt uygulama evresi ve 15 öğretim oturumu) ve daha kısa sürede kararlı performans sergilediği görülmektedir.

Saç tıraşı olma becerisinde ise katılımcının genel olarak ölçütleri karşılamakla birlikte, bazı alt uygulama evrelerinde geçici performans düşüşleri sergilediği belirlenmiştir. Özellikle ölçütlerin artırıldığı evrelerde, duruma uygun davranış sergileme beceri düzeyine ilişkin performanslarda düşüklük kaydedildiği; ancak öğretim sürecinin devam etmesiyle birlikte katılımcının yeniden ölçüt düzeyine ulaştığı görülmüştür.

Ayak tırnağı kesme becerisinde ise bazı uygulama evrelerinde belirgin fakat geçici performans düşüşleri gözlenmiştir. Özellikle ölçüt artışlarının hemen ardından katılımcının; duruma uygun davranış sergileme beceri düzeyine ilişkin performanslarda düşüklük kaydedildiği ancak izleyen oturumlarda performansın hızla yükseldiği belirlenmiştir. Bununla birlikte, öğretim sürecinin ilerlemesiyle birlikte bu becerinin de başarılı biçimde kazanıldığı görülmüştür.

Her bir beceri için üç (3) kararlı BD verisi; saç tıraşı becerisi için otuz altı (36), el tırnağı becerisi için on beş (15) ve ayak tırnağı kesme becerisi için on sekiz (18) uygulama verisi alınırken her beceri için iki (2) genelleme ve bir (1) izleme verisi kaydedilmiştir.

Üç becerinin tümünde, uygulama evrelerinin sonunda katılımcının doğru tepki sayılarının yüksek ve kararlı bir düzeye ulaştığı belirlenmiştir. Ayrıca genelleme oturumlarında, katılımcının farklı kişi ve ortamlarda da benzer düzeyde performans sergilediği görülmüş; bu durum kazanılan davranışların yalnızca öğretim ortamıyla sınırlı kalmadığını, farklı bağlamlara başarıyla genellendiğini göstermiştir. İzleme oturumlarından elde edilen bulgular ise, öğretim sona erdikten sonra da katılımcının üç beceride de duruma uygun davranışları saç tıraşı olmada kuaför salonunda; el ve ayak tırnağı kesmede kendi evinde annesiyle sürdürdüğünü ortaya koymuştur.

4.5. Sosyal Geçerlik Bulguları

Araştırmanın sosyal geçerliğini değerlendirmek amacıyla, yalnızca araştırmaya katılan çocuğun ailesinden görüş alınmıştır. Sosyal geçerlik verileri, uygulama öncesi, uygulama süreci ve uygulama sonrası olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla elde edilmiştir.

4.5.1. Uygulama sürecindeki sosyal geçerlik bulguları

Uygulama sürecinde Akın'ın annesinin her bir soru için verdiği cevaplar şu şekilde sıralanmaktadır:

1. *Öğretim süreci boyunca çocuğunuzun uygulamaya uyumu konusunda görüşleriniz nelerdir?* Bu soruya ilişkin Akın'ın annesinden alınan cevap “Hocam sizinle oynamayı, sizinle vakit geçirmeyi zaten çok seviyor. Ben yine de sizi zorlar diye düşünüyordum ancak uyumlu şekilde devam etmesi hem bana umut verdi hem de şaşırtıyor.” şeklinde kaydedilmiştir.

2. *Uygulama sırasında çocuğunuzun kaygı, kaçınma ya da problem davranışları konusunda görüşleriniz nelerdir?* Bu soruya ilişkin Akın'ın annesinden alınan cevap “Bence bir yandan kaygı duyuyor ama sizin kararlı olduğunuzu bildiği için saç tıraşı olurken kendini kasarak oturmaya devam ediyor. Ama tırnaklarını keserken sakın olması beni çok mutlu ediyor. Ben hep tamamen tırnağının hepsini kesmeye odaklanırdım ve Akın da rahat durmazdı.” şeklinde kaydedilmiştir.

3. *Öğretim sürecinin çocuğunuz için güvenilirliği ve kabul edilebilirliği konusunda görüşleriniz nelerdir?* Bu soruya ilişkin Akın'ın annesinden alınan cevap “Zaten tüm aşamalarını anlattınız ve risk olabilecek bir şey yok. Benim çocuğum sizin bu uygulamalarınızdan daha riskli şeyleri (mesela dolabın üstüne çıkmak gibi) evde kendisi yapıyor.” şeklinde kaydedilmiştir.

4. *Uygulama sürecinde sizi en çok memnun eden ya da zorlayan durumlar hakkındaki görüşleriniz nelerdir?* Bu soruya ilişkin Akın'ın annesinden alınan cevap “Şimdiye kadar bunların öğretilmesi beni oldukça zorlamıştı ama şimdi hiçbir şey yapmadan bunları öğrenebileceğine umudumun olması bile beni mutlu ediyor.” şeklinde kaydedilmiştir.

Uygulama sürecine ilişkin görüşmelerde, anne çocuklarının öğretim sürecine zamanla uyum sağladığını, uygulama sırasında kaygı ve kaçınma davranışlarında belirgin bir azalma gözlemlediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca, uygulamanın çocuk açısından güvenli ve kabul edilebilir olduğu; şekil verme yoluyla sunulan öğretim basamaklarının çocuğun bireysel özelliklerine uygun olduğu yönünde görüş bildirmiştir.

4.5.2. Uygulama sonrasındaki sosyal geçerlik bulguları

Uygulama tamamlandıktan sonra Akın'ın annesinin her bir soru için verdiği cevaplar şu şekilde sıralanmaktadır:

1. *Öğretim uygulaması sonrasında çocuğunuzun saç tıraşı sürecindeki davranışlarında görüşleriniz nelerdir?* Bu soruya ilişkin Akın'ın annesinden alınan cevap “Artık çocuğum berbere giderken herhangi bir zorluk çekmiyor gidip oturduğumuzda ben sadece yanında evet ben seni bekliyorum şeklinde telkinde bulunuyorum. Berber hadi kafanı öne eğiyor hadi sağa tarafa eğiyoruz gibi yönlendirme yaptırdığımda uyumlu bir şekilde yapıyor. İnşallah bundan sonra bu davranışları sürdürür, emekleriniz için çok teşekkür ederim.” şeklinde kaydedilmiştir.
2. *Öğretim uygulaması sonrasında çocuğunuzun el tırnağı kesme sürecindeki davranışlarında görüşleriniz nelerdir?* Bu soruya ilişkin Akın'ın annesinden alınan cevap “El tırnak keserken elini uzat dediğimde direkt taburesine oturup benim yere serdiğim peçetenin üzerine doğru elini uzatıyor ve problemsiz şekilde tırnaklarını kesiyoruz.” şeklinde kaydedilmiştir.
3. *Öğretim uygulaması sonrasında çocuğunuzun ayak tırnağı kesme sürecindeki davranışlarında görüşleriniz nelerdir?* Bu soruya ilişkin Akın'ın annesinden alınan cevap “Ayak tırnaklarını keserken artık çoraplarını çıkarmayı öğrenmiş, hemen çoraplarını çıkarıp karşıma oturuyor ve ayağını uzatıyor. Ve sonrasında günlük hayat rutinle devam ediyor önceki gibi gergin durumları artık sergilemiyor.” şeklinde kaydedilmiştir.
4. *Öğretilen davranışların etkisinin zamanla devam ettiği konusunda düşünceleriniz nelerdir?* Bu soruya ilişkin Akın'ın annesinden alınan cevap “Evet şu an hala devam ediyor. Siz öğretimi bitireli bir buçuk ay filan oldu. Ben evde dört defa el tırnağını kestim, bir kez annem kesti; ayak tırnağını iki defa ben ve bir defa annem kesti ve daha önce yaşadığımız durumları yaşamadık. Ayrıca bir kere berbere götürdük, ben sadece yanında bekledim ve 5 dakika içinde tıraşını oldu.” şeklinde kaydedilmiştir.
5. *Çocuğunuzun bu davranışları ev ortamında ve farklı kişilerle (anne, baba, dede, bakıcı, berber vb.) sergileyebildiğini gözlemliyor musunuz?* Bu soruya ilişkin Akın'ın annesinden alınan cevap “Evet saç tıraşı için bir kere berbere götürdük orada herhangi bir problem göstermeden tıraşını güzel bir şekilde oldu. Evde zaten ben tırnaklarını kesmeye başladım herhangi bir zorluk yaratmıyordu. Dün aynı şekilde annem el tırnağını ve ayak tırnağını kesmek isteyince hemen karşısına geçti ve uygun şekilde durdu.” şeklinde kaydedilmiştir.
6. *Bu uygulamalar hakkında çocuğunuz ve aileniz için düşünceleriniz nelerdir?* Bu soruya ilişkin Akın'ın annesinden alınan cevap “Tabii ki. Normalde çocuğum için eziyet gibi olan durumlar artık ortadan kalktı, kendisi rahatlıkla gülüp oynayarak hem tıraşını oluyor hem de

tırnaklarını kesilmesine müsaade ediyor. Ayrıca bizim için zorlayıcı, tüm ailenin dahil olduğu bu özbakım süreçlerini artık tek başıma halledebiliyorum.” şeklinde kaydedilmiştir.

7. *Benzer becerilerin öğretimi için bu uygulamayı başka ailelere önerir misiniz?* Bu soruya ilişkin Akın’ın annesinden alınan cevap “Evet çevremde zaten özellikle saç tıraşının yapılmasında zorluk yaşayan aileler var, onlara önereceğim bir çalışma oldu. Ayrıca banyo yaptırmakta, kıyafetlerini giydirmekte zorlanan arkadaşlarım için de belki böyle bir çalışma yapılabilir. Allah sizden razı olsun.” şeklinde kaydedilmiştir.

Uygulama sonrasında yapılan görüşmelerde ise anne, Akın’ın saç tıraşı olma ile el ve ayak tırnaklarının kesimi sırasında daha sakin, iş birliğine dayalı ve duruma uygun davranışlar sergilediğini ifade etmişlerdir. Öğretimle kazanılan davranışların zaman içinde devam ettiği; bu davranışların ev ortamında, farklı aile bireyleriyle ve berber ortamında da gözlemlendiği belirtilmiştir. Aileler ayrıca, uygulamanın etkili olduğunu ve elde edilen kazanımların günlük yaşamda işlevsel biçimde kullanılabildiğini ifade etmiş; bu uygulamayı benzer güçlükler yaşayan diğer ailelere de önerebileceklerini belirtmişlerdir.

BÖLÜM 5

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

El tırnağı kesme sürecinin, saç tıraşı ve ayak tırnağı kesmeye kıyasla daha az duyuasal hassasiyet içermesi ve katılımcı tarafından daha tolere edilebilir bir bakım etkinliği olması, bu becerinin daha hızlı edinilmesinde etkili olmuş olabilir.

5.1. Tartışma

Bu araştırmada, Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) tanısı almış bir bireye yönelik olarak saç tıraşı olma, el tırnağı kesme ve ayak tırnağı kesme sırasında duruma uygun davranışlar sergileme becerilerinin kazandırılmasında şekil verme öğretim yönteminin etkililiği incelenmiştir. Araştırma, tek denekli deneysel araştırma desenlerinden değişen ölçütler modeli temel alınarak yürütülmüştür.

Elde edilen bulgular, şekil verme yönteminin katılımcının bağımlı değişken olan duruma uygun davranışları kazanmada etkili olduğunu göstermektedir. Üç becerinin tümünde başlama düzeyi verileri, katılımcının duruma uygun davranışları sergileme düzeyinin düşük ve kararlı olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum, araştırma literatüründe OSB'li bireylerin yeni özbakım becerilerini öğrenme sürecinde başlangıçta problem davranışlar sergileyebileceğini gösteren çalışmalarla paralellik göstermektedir (Leaf vd., 2016; Koegel ve Koegel, 2006).

Uygulama evrelerinde ölçütler aşamalı olarak artırılmış ve her bir alt evrede katılımcının performansı ölçütlerle paralel biçimde yükselmiştir. Bu sonuç, değişen ölçütler modelinin temel varsayımı olan ölçüt değişimleri ile davranış değişimleri arasında işlevsel bir ilişkinin doğrulandığını ortaya koymaktadır. Özellikle saç tıraşı olma ve ayak tırnağı kesme becerilerinde gözlenen geçici performans dalgalanmaları, öğretim sırasında zaman zaman problem davranışların ortaya çıkabileceğini, ancak sistematik ve ardışık öğretimle bu dalgalanmaların telafi edilebileceğini göstermektedir (Coopervd., 2020).

Beceri karşılaştırmaları incelendiğinde, el tırnağı kesme becerisinin daha hızlı kazanıldığı ve daha kısa sürede kararlı performans sergilendiği gözlenmiştir. Bu durum, literatürde duyuasal hassasiyetin ve bireysel toleransın özbakım becerilerinin edinim hızını etkilediğini gösteren çalışmalara uygun bir bulgudur (Fava vd., 2019). Saç tıraşı olma ve ayak tırnağı kesme becerilerinde zaman zaman kaçınma, ağlama ve direnç gibi problem davranışların gözlenmesi, bu becerilerin daha fazla fiziksel temas ve duyuasal uyarım gerektirmesi ile açıklanabilir.

Genelleme ve izleme oturumlarında elde edilen bulgular, kazanılan becerilerin farklı kişiler ve ortamlar için genellenebildiğini ve kalıcılığının sağlandığını göstermektedir. Bu durum, şekil verme yönteminin sadece uygulama ortamına özgü kalmayıp, günlük yaşamın çeşitli bağlamlarında da etkili olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, sosyal geçerlik verileri de aileler tarafından uygulamanın güvenli, kabul edilebilir ve işlevsel bulunduğunu ortaya koymuştur.

Gözlemciler arası güvenilirlik verilerinin tüm oturumlarda %100 olarak elde edilmesi, veri toplama araçlarının güvenilirliğini ve uygulamanın ölçülebilirliğini desteklemektedir. Bu durum, araştırma sonuçlarının güvenilirliğini artırmakta ve deneysel bulguların geçerliliğini güçlendirmektedir.

Genel olarak, bu araştırmanın bulguları, şekil verme öğretim yönteminin OSB'li bireylerde özbakım becerilerini kazandırmada etkili, ölçüt temelli ve genellenebilir bir yöntem olduğunu desteklemektedir. Bulgular, literatürde önerilen davranışsal müdahalelerle uyumlu olup bireyselleştirilmiş ve sistematik öğretim programlarının önemini vurgulamaktadır (Leaf vd., 2016; Koegel ve Koegel, 2006; Smith, 2001).

Bu araştırmanın bulguları, öğrenci performansındaki geçici düşüşlerin (örneğin 7.2. ve 7.3. oturumda saç tıraşı grafiğindeki ani düşüş) literatürde normal kabul edilen geçici davranış dalgalanmaları ile uyumlu olduğunu göstermektedir (Kazdin, 2011). Bu tür dalgalanmalar, özellikle duyu hassasiyeti yüksek öğrencilerde bakım uygulamaları sırasında daha sık ortaya çıkabilmektedir.

Çalışmanın önemli bulgularından biri de genelleme ve izleme oturumlarında performansın yüksek düzeyde korunmuş olmasıdır. Bu sonuç, müdahalenin öğrencinin günlük yaşamdaki bağımsızlık düzeyini artırmada kalıcı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. OSB alanında yapılan önceki çalışmalarda da genelleme ve kalıcılığın öğretim sürecine sistematik olarak dâhil edilmesinin öğrenmenin güçlü bir belirleyicisi olduğu vurgulanmaktadır (Stokes ve Baer, 1977).

Bu araştırma, tıraş olma ve tırnak kesme gibi uygulamada sık karşılaşılan ancak bilimsel literatürde sınırlı ele alınan özbakım becerilerinin öğretimine yönelik katkı sunmakta ve bu alanın genişletilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Ancak araştırmanın çeşitli sınırlılıkları bulunmaktadır: Tek katılımcı ile yürütülmesi, bulguların genellenebilirliğini sınırlamaktadır. Çalışmada yalnızca davranış performansı ölçülmüş, duyu hassasiyet, stres düzeyi veya

fizyolojik göstergeler gibi ek değişkenler değerlendirilmemiştir. Müdahalenin uzun süreli kalıcılığına ilişkin takip verileri sınırlıdır. Aile ortamı, ev rutinleri ve farklı bakım ortamları gibi genelleme bağlamları derinlemesine ele alınmamıştır.

5.2. Sonuç

Araştırma bulgularına dayanarak aşağıdaki sonuçlar çıkarılmıştır:

Başlama düzeyi: Saç tıraşı olma, el tırnağı kesme ve ayak tırnağı kesme sırasında duruma uygun davranışlar sergileme düzeyi olarak katılımcının başlama düzeyi oldukça düşük ve kararlı olarak saptanmıştır. Her beceri için katılımcıyla üç başlama düzeyi oturumu düzenlenmiştir. Bu oturumlarda herhangi bir öğretimsel müdahale, pekiştirici ve ipucu kullanılmamıştır. Tüm beceriler için katılımcının kararlı performansı hedeflenen beceriye sahip olmadığını, öğretimsel bir program için başlanmasının doğru olacağını göstermektedir.

Uygulama evresi: Şekil verme öğretim yöntemi ile katılımcının her üç beceride de (saç tıraşı olma sırasında duruma uygun davranış sergileme, el tırnağı kesme sırasında duruma uygun davranış sergileme ve ayak tırnağı kesme sırasında duruma uygun davranış sergileme) ölçütlere bağlı (Ö) sistematik bir artış gösterdiği gözlenmiştir. Ölçüt değişiklikleri ile performans değişimleri arasındaki tutarlı ilişki, öğretim etkililiğini desteklemektedir.

Genelleme ve kalıcılık: Katılımcı, hedeflenen beceri özelinde tüm beceri basamaklarını ardışık üç oturumda sergiledikten sonra öğretim oturumları sonlandırılmış ve genelleme oturumları düzenlenmiştir. Katılımcının kazandığı davranışları farklı kişiler ve ortamlar için genelleme oturumlarının tamamlanmasından sonraki 4. Haftada alınan izleme verileri bu beceriye gerçekleştirdiği gözlenmiştir.

Beceriler arası farklar: El tırnağı kesme becerisi, diğer becerilere kıyasla daha hızlı kazanılmıştır. Öğretimsel müdahale tüm alt uygulama evresinde etkili olmuştur ve Akın bu becerinin edinimini 15 uygulama oturumunda tamamlamıştır. Ancak saç tıraşı olmada uygun davranış sergileme becerisinin karmaşık ve daha fazla alt beceri basamaklarının olması uygulamanın süresini uzatmıştır. Saç tıraşı olma sırasında duruma uygun davranışlar sergilemesi için 9 alt uygulama evresi düzenlenmiş ve toplam 36 uygulama oturumu düzenlenmiştir. Son olarak ayak tırnağı kesme becerilerinde zaman zaman geçici performans dalgalanmaları gözlenmiş olsa da beceri analizinde 5 basamağın bulunması 5 alt uygulama evresinde toplam 18 uygulama oturumunda becerinin kazandırılmasını sağlamıştır.

Sosyal geçerlik: Katılımcının annesi ile uygulama öncesi, uygulama süreci ve uygulama tamamlandıktan sonra görüşmeler düzenlenmiştir.

Uygulama öncesinde annenin saç tıraşı yaptırmada çok zorlandıkları, ayda bir defa olması gerekirken süresi 3-4 aya kadar uzattıkları, el tırnağı keserken durmak istemediği için bazı kazaların yaşandığını belirtmiştir. Ayrıca katılımcının özbakım ihtiyaçlarını genellikle gece uyku sırasında gerçekleştirdiğini ancak uykusu bölündüğünde iki gün boyunca huzursuzluğunun devam ettiğini belirtmiştir. Dolayısıyla saç tıraşı olma ve tırnak kesme gibi temel özbakım becerilerinin süresini hep uzattığını belirtmiştir. Bu becerilerin kazandırılmasının yaşam kalitesi, hijyen ve sosyal kabul açısından elzem olduğunu belirtmiştir.

Uygulama esnasında anne sürecin adım adım gidişinin daha yararlı olduğunu görmesini sağlamış, ayrıca oğlunun bekleme davranışını yemek hazırlanırken, servis beklerken, kapıyı kilitlerken ve üzerini değiştirirken de sergilemeye başladığını belirtmiştir.

Uygulamalar tamamlandıktan sonra tırnaklarını evde rahatlıkla kesebildiğini, önceki gibi zorlayıcı olmadığını, hatta katılımcının tırnaklarını kestirmede anneannesine de müsaade ettiğini, ayrıca saç tıraşı için berberde önlük takmanın dışında hiçbir zorluk yaşatmadan uygun davranışlarla tıraş olabildiğini belirtmiştir.

Aile görüşmelerinden alınan tüm veriler araştırmanın sosyal geçerliğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Gözlemciler arası güvenilirlik: Tüm beceriler için BD oturumlarında bir kez; saç tıraşının uygulama oturumlarında 5 kez, genelleme oturumunda 1 kez ve izleme oturumlarında 1 kez; el tırnağı ve ayak tırnağı kesmede uygulama oturumlarında 2 kez, genelleme oturumunda 1 kez ve izleme oturumlarında 1 kez olmak üzere GAG verisi alınmıştır. Tüm oturumlarda %100 gözlemci görüş birliği sağlanmıştır. Gözlemciler arası güvenilirlik verilerinin tüm oturumlarda %100 çıkması, kullanılan veri toplama araçlarının net, objektif ve güvenilir olduğunu göstermektedir. Bu yüksek oran, elde edilen bulguların tekrarlanabilirliğini ve yorumların iç geçerliliğini güçlendirmektedir.

Tüm bu bulgular, şekil verme öğretim yönteminin OSB'li bireylerin özbakım becerilerini kazanmalarında etkili, sistematik ve genellenebilir bir yöntem olduğunu desteklemektedir. Ayrıca bu sonuçlar, sistematik davranış öğretimi modellerinin bireyselleştirilmiş eğitim planlarında yer almasının önemini ortaya koymaktadır.

Çalışmanın sonuçları ayrıca, müdahalenin yalnızca kısa vadeli bir değişim sağlamadığını, aynı zamanda süreç boyunca kararlı biçimde devam eden bir gelişim çizgisi oluşturduğunu göstermektedir. Bu durum, uygulamada kullanılan öğretim yaklaşımlarının genellenebilir ve sürdürülebilir davranış değişiklikleri oluşturma potansiyeli taşıdığını düşündürmektedir. OSB’li çocukların günlük yaşam becerilerinde bağımsızlığını artırmaya yönelik müdahalelerin uzun vadeli etkilerini inceleyen çalışmalar, benzer şekilde kararlı artışlar elde edildiğinde kalıcılığın daha yüksek olduğunu rapor etmektedir. Bu açıdan bakıldığında mevcut çalışma bulguları, literatürde yer alan davranışsal öğretim programlarının kalıcılık ve genelleme açısından etkili olduğunu savunan sonuçlarla uyumludur.

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları da tartışmaya açıktır. Öncelikle çalışma tek bir katılımcı ile yürütülmüş olup bulguların genellenebilirliği sınırlıdır. OSB, heterojen bir yapıya sahip olduğundan farklı katılımcılarla yapılacak çalışmalar benzer müdahalenin farklı profillerdeki çocuklardaki etkisini ortaya koyabilir. Ayrıca çalışmada yalnızca uygun davranış performansları ölçülmüş; duyuşsal hassasiyet, stres tepkisi veya fizyolojik ölçümler gibi ek değişkenler dikkate alınmamıştır. Bu tür ek göstergeler ileriki çalışmalarda müdahalenin kapsamlı etkilerini değerlendirmek için faydalı olabilir. Ek olarak müdahalenin uzun vadeli kalıcılığına ilişkin izleme verileri sınırlı olduğundan, gelecekte daha uzun süreli izleme çalışmalarının yapılması önerilmektedir.

Sonuç olarak bu araştırma, OSB tanılı bir çocuğun rutin kişisel bakım süreçlerinde uygun davranışlar sergilemesini desteklemeye yönelik geliştirilen müdahale programının etkili olduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgular, OSB’li bireylerde problem davranışları azaltmaya ve uyumlu davranışları artırmaya yönelik uygulamalı davranış analizi temelli müdahalelerin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Çalışma, benzer müdahalelerin kişisel bakım becerilerinde bağımsızlığı artırma potansiyeline sahip olduğunu göstermesi bakımından literatüre katkı sağlamaktadır.

5.3. Öneriler

Bu bölümde çalışmada yürütülen uygulamalara yönelik ve araştırmanın genel yapısına yönelik öneriler bulunmaktadır.

5.3.1. Uygulamaya yönelik öneriler

1. OSB tanılı çocukların kişisel bakım becerilerinin öğretiminde görsel ipuçları, beceri analizi ve pekiştirme temelli yaklaşımlar daha sık kullanılması önerilmektedir.

2. Aile katılımı öğretim sürecine mutlaka dahil edilmesi önerilmektedir.
3. Ailelere, bakım süreçlerini daha yapılandırılmış şekilde yürütmeleri için ev ortamında uygulanabilir öğretim materyalleri sağlanması önerilmektedir.
4. Özellikle duyuusal hassasiyeti yüksek öğrencilerde aşamalı uyaran sunumu ve olumlu pekiştirmenin etkili olacağı önerilmektedir.
5. Berber, kuaför ve bakım ortamlarında çalışanlara OSB'ye yönelik farkındalık eğitimi verilmesi önerilmektedir.
6. OSB'li çocuklarda davranışların daha hızlı öğrenilmesinin destekleyeceği için Öğretim oturumlarının kısa ama sık yapılması önerilmektedir.
7. İleri araştırmalarda müdahalenin yalnızca davranışsal değil, duyuusal yanıtlar üzerindeki etkilerinin de incelenebileceği önerilmektedir.
8. İleri araştırmalarda aile, öğretmen ve farklı uygulayıcıların sürece dahil edilmesiyle uygulayıcılar arası güvenilirliğin güçlendirilebileceği önerilmektedir.

5.3.2. Araştırmaya yönelik öneriler

1. Birden fazla katılımcı ile yinelenen çalışmalar yapılarak bulguların dış geçerliliğinin artırılması önerilmektedir.
2. Bu çalışma tek denek ile yürütüldüğü için farklı yaş ve farklı işlev düzeyindeki bireylerle tekrar edilerek genellenebilirlik artırılması önerilmektedir.
3. Araştırma yalnızca üç özbakım becerisini ele almıştır; gelecekte diş fırçalama, banyo yapma, burun temizleme, giyinme-soyunma gibi diğer özbakım becerileri de ele alınabileceği önerilmektedir.
4. Müdahalenin etkisini karşılaştırmak için farklı öğretim yöntemleri ile karşılaştırmalı tek-denekli araştırmalar yapılması önerilmektedir.
5. Müdahaleye ilişkin uzun vadeli etkileri ortaya koymak için izleme verilerinin artırılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Acar, C., Tekin-İftar, E., ve Yıkmış, A. (2017). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara beceri ve davranış kazandırma*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Ahearn, W. H. (2013). Functional analysis and treatment of problem behavior in children and adults with autism spectrum disorders. *Behavior Modification*, 37(1), 7–28.
- Akers, J., ve Ellis, J. (2020). Using shaping procedures to teach self-care routines to children with autism spectrum disorder. *Journal of Behavioral Education*, 29(4), 657–670.
- Akmanoğlu, N. (2011). *Otizimli çocuklara günlük yaşam becerilerinin öğretimi*. İçinde S. Tekin-İftar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların eğitimi* (s. 273–302). Vize Yayıncılık.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). Washington, DC: Author.
- Ayres, K. M., ve Langone, J. (2005). Intervention and instruction with video for students with autism: A review of the literature. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 40(3), 183–196.
- Batu, S., ve Kırcaali-İftar, G. (2011). *Özel eğitimde yanlışsız öğretim yöntemleri* (6. baskı). Kök Yayıncılık.
- Bıyık, Ö., ve Özdemir, S. (2018). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere özbakım becerilerinin öğretimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(2), 287–310. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.411234>
- Birkan, B., Tekin-İftar, E., ve Kırcaali-İftar, G. (2011). Teaching cooperation during daily routines to children with autism spectrum disorders. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 46(3), 381–395.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (27. baskı). Pegem Akademi.
- Cooper, J. O., Heron, T. E., ve Heward, W. L. (2020). *Applied behavior analysis* (3rd ed.). Pearson.
- Cagetti, M. G., Mastroberardino, S., Campus, G., Olivari, B., Faggioli, R., Lenti, C., ve Strohmenger, L. (2015). Dental care for children with autism spectrum disorders: A pilot study using visual supports. *European Journal of Paediatric Dentistry*, 16(1), 61–64.
- Cuvo, A. J., Godard, A., Huckfeldt, R., ve DeMattei, R. (2010a). Teaching cooperation during medical procedures to children with autism. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 43(3), 497–503. <https://doi.org/10.1901/jaba.2010.43-497>

- Cuvo, A. J., Godard, A., Huckfeldt, R., ve DeMattei, R. (2010b). Behavioral treatment of compliance with dental procedures in children with autism. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 43(4), 507–512. <https://doi.org/10.1901/jaba.2010.43-507>
- Çattık, E. O., Yetkin, A., ve Aksoy, V. (2021). Ailelerin Otizm Spektrum Bozukluğu olan çocuklarıyla gerçekleştirdikleri öğretimsel uyarlamalarına ilişkin fenomenolojik bir araştırma. *Pamukkale University Journal of Education*, 52, 464-491. <https://doi.org/10.9779/pauefd.833843>
- Çifci-Tekinarslan, İ. (2014). Otizm spektrum bozukluğu: Eğitim ve öğretim uygulamaları. İçinde A. Cavkaytar (Ed.), *Zihin yetersizliği ve otizm* (s. 221–255). Vize Yayıncılık.
- Çelik, M., ve Taşpınar, S. (2021). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda özbakım becerilerinin öğretiminde bireysel ve grup öğretim yöntemlerinin karşılaştırılması. *Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Dergisi*, 8(2), 45–62.
- Çolak, A., ve Çetin, Ö. (2018). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda özbakım ve günlük yaşam becerilerinin öğretimi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 33–56.
- Demir, G., ve Aydın, E. (2022). Otizmlili bireylerde özbakım becerilerinin öğretiminde şekil verme tekniğinin etkililiği. *Türkiye Özel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 88–104.
- Gillis, J. M., ve Romanczyk, R. G. (2006). Multimodal treatment of haircuts for children with autism. *Behavioral Interventions*, 21(4), 279–289.
- Graudins, A., Macfarlane, S., ve Marsland, J. (2012). Behavioral interventions to increase cooperation with daily care routines in children with autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 6(1), 321–328. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2011.06.004>
- Gündüz, F., ve Coşkun, R. (2020). Oyun temelli öğretim yöntemlerinin otizmlili çocuklarda özbakım ve uygun davranış geliştirme üzerindeki etkisi. *Çocuk Gelişimi ve Eğitim Dergisi*, 6(3), 112–130.
- Hagopian, L. P., Kuhn, S. A. C., ve Strother, G. E. (2005). Treatment of aggression reinforced by release from demands in individuals with mental retardation. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 38(1), 57–70.
- Horner, R. H., ve Baer, D. M. (1978). Multiple-probe technique: A variation of the multiple baseline. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 11(1), 189–196.
- Karahan, B., ve Şenol, H. (2021). Otizmlili çocuklarda bakım süreçlerine uyumu artırmada duyarsızlaştırma uygulamalarının etkililiği. *Davranış Bilimleri ve Uygulamalı Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 25–40.
- Kaya, F. (2020). Aile katılımının otizmlili çocukların özbakım becerilerine etkisi. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 54–70.

- Koçak, F., ve Sari, H. (2021). Determining the Teacher Education Needs for the Treatment of the Problem Behaviors of Students with Autism Spectrum Disorder. *Asian Journal of Education and Training*, 7(2), 146–162.
- Koegel, L. K., ve Koegel, R. L. (2012). *The PRT pocket guide: Pivotal response treatment for autism spectrum disorders*. Brookes Publishing.
- Kurt, O., ve Tekin-İftar, E. (2008). A comparison of constant time delay and simultaneous prompting procedures for teaching leisure skills to children with autism. *Topics in Early Childhood Special Education*, 28(2), 53–64.
- LeBlanc, L. A., Patel, M. R., ve Carr, J. E. (2000). Decreasing hair pulling through differential reinforcement and response blocking in a young child with autism. *Behavior Therapy*, 31(2), 273–288.
- Mancil, G. R., ve Pearl, C. E. (2008). Self-care instruction for children with autism using activity schedules and picture prompts. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 43(4), 561–571.
- Matson, J. L., ve Smith, K. R. (2008). Current status of intensive behavioral interventions for young children with autism and PDD-NOS. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 2(1), 60–74.
- National Autism Center. (2015). *National standards report: Evidence-based practices for autism spectrum disorder*. National Autism Center.
- Odom, S. L., Collet-Klingenberg, L., Rogers, S. J., ve Hatton, D. (2010). Evidence-based practices in interventions for children and youth with autism spectrum disorders. *Preventing School Failure*, 54(4), 275–282.
- Orellana, L. M., Martínez-Sanchis, S., ve Silvestre, F. J. (2012). Training adults and children with autism spectrum disorder to improve oral hygiene using a TEACCH-based approach. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 42(12), 1–9. <https://doi.org/10.1007/s10803-012-1531-0>
- Özdemir, A. (2019). Otizmli bireylerde özbakım becerilerinin öğretiminde teknoloji destekli uygulamaların etkililiği. *Anadolu Özel Eğitim Dergisi*, 14(2), 101–118.
- Özen, A. (2015). *Tek denekli araştırma modelleri*. İçinde S. Tekin-İftar (Ed.), *Eğitim ve davranış bilimlerinde tek denekli araştırmalar* (2. baskı, s. 25–54). Anı Yayıncılık.
- Pace, G. M., Iwata, B. A., Cowdery, G. E., Andree, P. J., ve McIntyre, T. (1993). Stimulus (don't) generalization in the treatment of self-injurious behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 26(2), 205–213.
- Riviere, V., Sabourin, G., ve Morin, D. (2011). Increasing compliance with medical procedures in children with autism using a high-probability request sequence. *Behavior Modification*, 35(4), 327–344. <https://doi.org/10.1177/0145445511404378>

- Rogers, S. J., ve Williams, J. H. (Eds.). (2006). *Imitation and the social mind: Autism and typical development*. Guilford Press.
- Sarı, H., ve Bektaş, G. (2019). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda problem davranışların azaltılmasında uygulamalı davranış analizinin kullanımı. *Türk Özel Eğitim Dergisi*, 21(2), 75–98.
- Sarı, H., ve Gülsöz, T. (2022). Otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin özbakımla ilgili talep etme amaçlı davranışlarını yapabilmelerine yönelik öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Turkish Special Education Journal: International*, 4(1), 147-162.
- Scheuermann, B., ve Webber, J. (2018). *Autism: Teaching approaches for children and adolescents*. Pearson.
- Skinner, B. F. (1953). *Science and human behavior*. New York, NY: Macmillan.
- Smith, T., ve Iwata, B. A. (1997). Antecedent influences on behavior disorders. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 30(2), 343–375.
- Sucuoğlu, B., ve Kargın, T. (2006). *İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları: Yaklaşımlar, yöntemler ve teknikler*. Morpa Yayıncılık.
- Taylor, B. A., ve Levin, L. (1998). Teaching a child with autism to tolerate wearing a medical bracelet. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 31(1), 91–94.
- Tiger, J. H., Hanley, G. P., ve Bruzek, J. (2008). Functional communication training: A review and practical guide. *Behavior Analysis in Practice*, 1(1), 16–23.
- Tekin-İftar, S. (2012). *Uygulamalı davranış analizi*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Tekin-İftar, S., ve Kırcaali-İftar, G. (2004). *Tek denekli araştırma yöntemleri*. Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Tekin-İftar, E., ve Kaner, S. (2010). Görsel destekli öğretim uygulamalarının otizmli çocuklarda kullanımına ilişkin araştırmalar. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 87–102.
- Turan, Z., ve Koç, Ş. (2022). Otizmli bireylerde özbakım becerilerinin geliştirilmesinde çevresel düzenlemelerin rolü. *Uygulamalı Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(2), 77–95.
- Uygun, Y. (2022). *Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere sakal tıraşı olma becerisinin öğretiminde video ipucu yönteminin etkililiğinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Wolery, M., ve Dunlap, G. (2001). Reporting on studies using single-subject experimental methods. *Journal of Early Intervention*, 24(2), 85–89. <https://doi.org/10.1177/105381510102400201>

- Wong, C., Odom, S. L., Hume, K., Cox, A. W., Wiltz, C., ve Fleury, V. P. (2015). Evidence-based practices for children, youth, and young adults with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 45, 1951–1966.
- Yılmaz, S., ve Demirtaş, L. (2021). Otizmlı bireylerde özbakım becerilerinin gelişiminde aile–öğretmen iş birliğinin etkisi. *Özel Eğitim ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 15–32.
- Yücesoy-Özkan, Ş., ve Sönmez, M. (2019). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda günlük yaşam becerilerinin öğretiminde görev analizi temelli uygulamalar. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 15(3), 241–262.

EKLER

Ek 1. Saç Tıraşı Olma Beceri Analizi

Ek 2. El Tırnağı Kesme Beceri Analizi

Ek 3. Ayak Tırnağı Kesme Beceri Analizi

Ek 4. Saç Tıraşı Olma Veri Kayıt Formu

Ek 5. El Tırnağı Kesme Veri Kayıt Formu

Ek 6. Ayak Tırnağı Kesme Veri Kayıt Formu

Ek 7. Saç Tıraşı Olmaya İlişkin Uzman Görüşü

Ek 8. El Tırnağı Kesmeye İlişkin Uzman Görüşü

Ek 9. Ayak Tırnağı Kesmeye İlişkin Uzman Görüşü

Ek 10. Uygulama Sürecine İlişkin Sosyal Geçerlik Görüşme Formu

Ek 11. Uygulama Sonrası Sosyal Geçerlik Görüşme Soruları

Ek 12. Saç Tıraşı Olmaya İlişkin Gözlemciler Arası Güvenirlilik Formu (GAG)

Ek 13. El Tırnağı Kesmeye İlişkin Gözlemciler Arası Güvenirlilik Formu (GAG)

Ek 14. Ayak Tırnağı Kesmeye İlişkin Gözlemciler Arası Güvenirlilik Formu (GAG)

Ek 15. Etik Kurul Kararı

Ek 1

Saç tıraşı olma beceri analizi

1. Öğrenci tıraş olacağı sandalyeye oturur ve bekler.
2. Öğrenci tıraş önlüğü takıldığında oturmaya devam eder.
3. Öğrencinin saçı tarakla düzeltildiğinde uygun şekilde oturmaya devam eder.
4. Tıraş makinesiyle kafanın sağ tarafı tıraş edilirken uygun davranışlar sergiler.
5. Tıraş makinesiyle kafanın sol tarafı tıraş edilirken uygun davranışlar sergiler.
6. Tıraş makinesiyle ense tarafının tıraşı yapılırken uygun davranışlar sergiler.
7. Tıraş makinesiyle kafanın üst-arka kısmı tıraş edilirken uygun davranışlar sergiler.
8. Öğrenci kafasının ön kısmına su sıkılıp makasla kesim yapılırken uygun davranışlar sergiler.
9. Öğrenci saç dökülen kulak ve boyun çevresi fırçayla temizlenirken uygun davranışlar sergiler.

Ek 2

El tırnağı kesme beceri analizi

1. Öğrenci tırnak kesmek için gerekli malzemeler hazır olduğunda oturur ve bekler.
2. Öğrenci sağ elinin tırnakları kesilirken uygun davranışlar sergiler.
3. Öğrenci sol elinin tırnakları kesilirken uygun davranışlar sergiler.
4. Öğrenci eline kolonya döküldüğünde uygun davranışlar sergiler.
5. Öğrenci tırnakların bulunduğu peçeteyi çöpe atar.

Ek 3

Ayak tırnağı kesme beceri analizi

1. Öğrenci tırnak kesmek için gerekli malzemeler hazır olduğunda oturur ve bekler.
2. Öğrenci çorapları çıkartılırken uygun davranışlar sergiler.
3. Öğrenci ayak tırnakları kesilirken uygun davranışlar sergiler.
4. Öğrenci çorabı giydirilirken uygun davranışlar sergiler.
5. Öğrenci tırnakların bulunduğu peçeteyi çöpe atar.

Ek 4**Saç Tıraşı Olma Veri Kayıt Formu**

☐ Başlama Düzeyi		
☐ Uygulama		
☐ Genelleme		
☐ İzleme		
Uygulayıcı:		
Beceri Basamakları	Tarih	Performans (Yaptı: +) (Yapmadı:)
1. Öğrenci tıraş olacağı sandalyeye oturur ve bekler.		
2. Öğrenci tıraş önlüğü takıldığında oturmaya devam eder.		
3. Öğrencinin saç tarakla düzeltildiğinde uygun şekilde oturmaya devam eder.		
4. Tıraş makinesiyle kafanın sağ tarafı tıraş edilirken uygun davranışlar sergiler.		
5. Tıraş makinesiyle kafanın sol tarafı tıraş edilirken uygun davranışlar sergiler.		
6. Tıraş makinesiyle ense tarafının tıraş yapılırken uygun davranışlar sergiler.		
7. Tıraş makinesiyle kafanın üst-arka kısmı tıraş edilirken uygun davranışlar sergiler.		
8. Öğrenci kafasının ön kısmına su sıkılıp makasla kesim yapılırken uygun davranışlar sergiler.		
9. Öğrenci saç dökülen kulak ve boyun çevresi fırçayla temizlenirken uygun davranışlar sergiler.		

Ek 5**El Tırnağı Kesme Veri Kayıt Formu**

☐ Başlama Düzeyi		
☐ Uygulama		
☐ Genelleme		
☐ İzleme		
Uygulayıcı:		
Beceri Basamakları	Tarih	Performans (Yaptı: +) (Yapmadı: -)
1. Öğrenci tırnak kesmek için gerekli malzemeler hazır olduğunda oturur ve bekler.		
2. Öğrenci sağ elinin tırnakları kesilirken uygun davranışlar sergiler.		
3. Öğrenci sol elinin tırnakları kesilirken uygun davranışlar sergiler.		
4. Öğrenci eline kolonya döküldüğünde uygun davranışlar sergiler.		
5. Öğrenci tırnakların bulunduğu peçeteyi çöpe atar.		

Ek 6

Ayak Tırnağı Kesme Veri Kayıt Formu

☐ Başlama Düzeyi		
☐ Uygulama		
☐ Genelleme		
☐ İzleme		
Uygulayıcı:		
Beceri Basamakları	Tarih	Performans (Yaptı: +) (Yapmadı: -)
1. Öğrenci tırnak kesmek için gerekli malzemeler hazır olduğunda oturur ve bekler.		
2. Öğrenci çorapları çıkartılırken uygun davranışlar sergiler.		
3. Öğrenci ayak tırnakları kesilirken uygun davranışlar sergiler.		
4. Öğrenci çorabı giydirilirken uygun davranışlar sergiler.		
5. Öğrenci tırnakların bulunduğu peçeteyi çöpe atar.		

Ek 7

UZMAN GÖRÜŞÜ (SAÇ TIRAŞI OLMA)					
<p>Sayın Hocam</p> <p>Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Özel Eğitim Anabilim Dalında yürütülmekte olan “Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireyin Özbakım İhtiyaçlarının Karşılmasında Duruma Uygun Davranışların Şekil Verme ile Kazandırılması” başlıklı yüksek lisans tezinde uygulanacak olan formlar ve öğretim yöntemi hakkında görüşlerinize ihtiyaç duyulmaktadır.</p> <p>Sizden “Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireyin Saç Tıraşı Olma Sırasında Duruma Uygun Davranışların Şekil Verme ile Kazandırılması’na ilişkin değerlendirmenizi 1“uygun”, 2“çıkartılmalı”, 3“düzeltilbilir” değerlendirme alanlarına ilişkin “X” ile işaretleyiniz. Diğer bir alan ise 4“düzeltmeye yönelik önerileriniz” şeklindeki değerlendirme alanına uzmanlığınıza ilişkin görüşlerinizi yazarak belirtmenize gereksinim vardır.</p> <p>Saç Tıraşı Olma Sırasında Duruma Uygun Davranışların Şekil Verme ile Kazandırılması’na ilişkin değerlendirmenizin, bu araştırmaya önemli bir katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Desteğiniz ve katkınızdan dolayı çok teşekkür eder. Saygılarımla.</p>					
Madde No	Amaç/Beceri/Davranış	1	2	3	4
1.	Bireye “şimdi saç tıraşı olacaksın” yönergesi verildiğinde birey gösterilen yere oturur.				
2.	Birey tıraş malzemeleri bulunan ortamda sandalyede 15 saniye oturur.				
3.	Tıraş makinesi çalışan ortamda 15 saniye boyunca oturmaya devam eder.				
4.	Birey boynuna önlük takılmasına izin verir.				
5.	Önlük takıldıktan sonraki 15 saniye boyunca oturur.				
6.	Birey 10 saniye boyunca saçının taranmasına izin verir.				
7.	Tıraş makinesi saçla temas ettirilmeden 30 saniye boyunca bireyin başı etrafında gezdirilir.				
8.	Tıraş makinesi koruma uç takılıyken (veya ters tarafı) 30 saniye boyunca bireyin kafasında gezdirilir.				
9.	Tıraş makinesi ile bireyin saçından 5 saniye boyunca küçük bir parça kesilir.				
10.	Tıraş makinesi ile bireyin saçından 10 saniye boyunca küçük bir parça kesilir.				
11.	Tıraş makinesi ile bireyin saçından 20 saniye boyunca küçük bir parça kesilir.				
12.	Tıraş makinesi ile bireyin saçından 40 saniye boyunca küçük bir parça kesilir.				

13.	Tıraş makinesi ile bireyin saçının yan tarafları kesilir.				
14.	Birey saçına sprey ile su sıkılmasına izin verir.				
15.	Birey 15 saniye boyunca saçının taranmasına izin verir.				
16.	Birey makas ve tarak ile saçının üst kısmının kesilmesine izin verir.				
17.	Bireyin boynuna ve yüzüne dökülen saçlar fırça ile temizlenir.				
18.	Tıraş önlüğü çıkarılır.				
19.	Şekil verme öğretim yöntemi bu becerinin öğretimi için uygun olarak belirlenmiş midir?				

Ek 8

UZMAN GÖRÜŞÜ (EL TIRNAĞI KESME)

Sayın Hocam

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Özel Eğitim Anabilim Dalında yürütülmekte olan “Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireyin Özbakım İhtiyaçlarının Karşılmasında Duruma Uygun Davranışların Şekil Verme ile Kazandırılması” başlıklı yüksek lisans tezinde uygulanacak olan formlar ve öğretim yöntemi hakkında görüşlerinize ihtiyaç duyulmaktadır.

Sizden “Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireyin El Tırnağı Kesme Sırasında Duruma Uygun Davranışların Şekil Verme ile Kazandırılması’na ilişkin değerlendirmenizi **1“uygun”, 2“çıkartılmalı”, 3“düzeltililebilir”** değerlendirme alanlarına ilişkin “X” ile işaretleyiniz. Diğer bir alan ise **4“düzeltmeye yönelik önerileriniz”** şeklindeki değerlendirme alanına uzmanlığınıza ilişkin görüşlerinizi yazarak belirtmenize gereksinim vardır.

El Tırnağı Kesme Sırasında Duruma Uygun Davranışların Şekil Verme ile Kazandırılması’na ilişkin değerlendirmenizin, bu araştırmaya önemli bir katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Desteğiniz ve katkınızdan dolayı çok teşekkür eder. Saygılarımla.

Madde No	Amaç/Beceri/Davranış	1	2	3	4
1.	Birey “ hadi tırnaklarımı keselim “ yönergesi ile belirlenen bir sandalye veya koltuğa oturur.				
2.	Yetişkin yere mendil sererken birey bekler.				
3.	Birey “ elini mendilin üzerine uzat “ yönergesi ile elini mendilin üstüne uzatır				
4.	Yetişkin tırnak makası hazırlarken birey bekler.				
5.	Yetişkin tırnak makası olmayan eliyle bireyin eline dokunduğunda birey elini çekmeden bekler.				
6.	Yetişkin, bireyin birinci tırnağını keserken birey uygun bir şekilde bekler.				
7.	Yetişkin, bireyin ikinci tırnağını keserken birey uygun bir şekilde bekler.				
8.	Yetişkin, bireyin üçüncü tırnağını keserken birey uygun bir şekilde bekler.				
9.	Yetişkin bireyin dördüncü tırnağını keserken birey uygun bir şekilde bekler.				
10.	Yetişkin, bireyin beşinci tırnağını keserken birey uygun bir şekilde bekler.				
11.	Birey “ Bu bitti, elini çek” yönergesi ile elini mendilin üstünden çeker.				
12.	Birey “ diğer elini mendilin üzerine uzat “ yönergesi ile diğer elini mendilin üstüne uzatır.				

13.	Yetişkin tırnak makası olmayan eliyle bireyin eline dokunduğunda birey elini çekmeden bekler.				
14.	Yetişkin, bireyin birinci tırnağını keserken birey uygun bir şekilde bekler.				
15.	Yetişkin, bireyin ikinci tırnağını keserken birey uygun bir şekilde bekler.				
16.	Yetişkin, bireyin üçüncü tırnağını keserken birey uygun bir şekilde bekler.				
17.	Yetişkin bireyin dördüncü tırnağını keserken birey uygun bir şekilde bekler.				
18.	Yetişkin, bireyin beşinci tırnağını keserken birey uygun bir şekilde bekler.				
19.	Birey “ tırnak kesme bitti, elini çek” yönergesi ile elini mendilin üstünden çeker.				
20.	Şekil verme öğretim yöntemi bu becerinin öğretimi için uygun olarak belirlenmiş midir?				

Ek 9

UZMAN GÖRÜŞÜ

Sayın Hocam

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Özel Eğitim Anabilim Dalında yürütülmekte olan “Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireyin Özbakım İhtiyaçlarının Karşılmasında Duruma Uygun Davranışların Şekil Verme ile Kazandırılması” başlıklı yüksek lisans tezinde uygulanacak olan formlar ve öğretim yöntemi hakkında görüşlerinize ihtiyaç duyulmaktadır.

Sizden “Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireyin Ayak Tırnağı Kesme Sırasında Duruma Uygun Davranışların Şekil Verme ile Kazandırılması’na ilişkin değerlendirmenizi **1“uygun”, 2“çıkartılmalı”, 3“düzeltililebilir”** değerlendirme alanlarına ilişkin **“X”** ile işaretleyiniz. Diğer bir alan ise **4“düzeltmeye yönelik önerileriniz”** şeklindeki değerlendirme alanına uzmanlığınıza ilişkin görüşlerinizi yazarak belirtmenize gereksinim vardır.

Ayak Tırnağı Kesme Sırasında Duruma Uygun Davranışların Şekil Verme ile Kazandırılması’na ilişkin değerlendirmenizin, bu araştırmaya önemli bir katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Desteğiniz ve katkınızdan dolayı çok teşekkür eder. Saygılarımla.

--	--	--	--	--

Madde No	Amaç/Beceri/Davranış	1	2	3	4
1.	Birey “ hadi tırnaklarımı keselim “ yönergesi ile belirlenen bir sandalye veya koltuğa oturur.				
2.	Yetişkin yere mendil sererken birey bekler.				
3.	Birey “ ayağını mendilin üzerine uzat “ yönergesi ile ayağını Mendilin üstüne uzatır				
4.	Yetişkin tırnak makası hazırlarken birey bekler.				
5.	Yetişkin tırnak makası olmayan eliyle bireyin ayağına dokunduğunda birey ayağını çekmeden bekler.				
6.	Yetişkin, bireyin birinci tırnağını keserken birey uygun bir şekilde bekler.				
7.	Yetişkin, bireyin ikinci tırnağını keserken birey uygun bir şekilde bekler.				
8.	Yetişkin, bireyin üçüncü tırnağını keserken birey uygun bir şekilde bekler.				
9.	Yetişkin bireyin dördüncü tırnağını keserken birey uygun bir şekilde bekler.				
10.	Yetişkin, bireyin beşinci tırnağını keserken birey uygun bir şekilde bekler.				
11.	Birey “ Bu bitti, ayağını çek” yönergesi ile ayağını Mendilin üstünden çeker.				
12.	Birey “ diğer ayağını mendilin üzerine uzat “ yönergesi ile diğer ayağını Mendilin üstüne uzatır.				

13.	Yetişkin tırnak makası olmayan eliyle bireyin ayağına dokunduğunda birey ayağını çekmeden bekler.				
14.	Yetişkin, bireyin birinci tırnağını keserken birey uygun bir şekilde bekler.				
15.	Yetişkin, bireyin ikinci tırnağını keserken birey uygun bir şekilde bekler.				
16.	Yetişkin, bireyin üçüncü tırnağını keserken birey uygun bir şekilde bekler.				
17.	Yetişkin bireyin dördüncü tırnağını keserken birey uygun bir şekilde bekler.				
18.	Yetişkin, bireyin beşinci tırnağını keserken birey uygun bir şekilde bekler.				
19.	Birey “ tırnak kesme bitti, ayağını çek” yönergesi ile ayağını Mendilin üstünden çeker.				
20.	Şekil verme öğretim yöntemi bu becerinin öğretimi için uygun olarak belirlenmiş midir?				

Ek 10

Uygulama Sürecine İlişkin Sosyal Geçerlik Görüşme Formu

1. Öğretim süreci boyunca çocuğunuzun uygulamaya uyumu konusunda görüşleriniz nelerdir?
2. Uygulama sırasında çocuğunuzun kaygı, kaçınma ya da problem davranışları konusunda görüşleriniz nelerdir?
3. Öğretim sürecinin çocuğunuz için güvenilirliği ve kabul edilebilirliği konusunda görüşleriniz nelerdir?
4. Uygulama sürecinde sizi en çok memnun eden ya da zorlayan durumlar hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

Ek 11

Uygulama Sonrası Sosyal Geçerlik Görüşme Soruları

1. Öğretim uygulaması sonrasında çocuğunuzun saç tıraşı sürecindeki davranışlarında görüşleriniz nelerdir?
2. Öğretim uygulaması sonrasında çocuğunuzun el tırnağı kesme sürecindeki davranışlarında görüşleriniz nelerdir?
3. Öğretim uygulaması sonrasında çocuğunuzun ayak tırnağı kesme sürecindeki davranışlarında görüşleriniz nelerdir?
4. Öğretilen davranışların etkisinin zamanla devam ettiği konusunda düşünceleriniz nelerdir?
5. Çocuğunuzun bu davranışları ev ortamında ve farklı kişilerle (anne, baba, dede, bakıcı, berber vb.) sergileyebildiğini gözlemliyor musunuz?
6. Bu uygulamalar hakkında çocuğunuz ve aileniz için düşünceleriniz nelerdir?
7. Benzer becerilerin öğretimi için bu uygulamayı başka ailelere önerir misiniz?

Ek 12**Saç Tıraşı Olmaya İlişkin Gözlemciler Arası Güvenirlilik (GAG)**

☐ Gözlemciler Arası Güvenirlilik		
Uygulayıcı:		
Beceri Basamakları	Tarih	Performans (Yaptı: +) (Yapmadı:)
1. Öğrenci tıraş olacağı sandalyeye oturur ve bekler.		
2. Öğrenci tıraş önlüğü takıldığında oturmaya devam eder.		
3. Öğrencinin saç tarakla düzeltildiğinde uygun şekilde oturmaya devam eder.		
4. Tıraş makinesiyle kafanın sağ tarafı tıraş edilirken uygun davranışlar sergiler.		
5. Tıraş makinesiyle kafanın sol tarafı tıraş edilirken uygun davranışlar sergiler.		
6. Tıraş makinesiyle ense tarafının tıraş yapılırken uygun davranışlar sergiler.		
7. Tıraş makinesiyle kafanın üst-arka kısmı tıraş edilirken uygun davranışlar sergiler.		
8. Öğrenci kafasının ön kısmına su sıkılıp makasla kesim yapılırken uygun davranışlar sergiler.		
9. Öğrenci saç dökülen kulak ve boyun çevresi fırçayla temizlenirken uygun davranışlar sergiler.		

Ek 13**El Tırnağı Kesmeye İlişkin Gözlemciler Arası Güvenirlilik (GAG)**

☐ Gözlemciler Arası Güvenirlilik		
Uygulayıcı:		
Beceri Basamakları	Tarih	Performans (Yaptı: +) (Yapmadı:)
1. Öğrenci tırnak kesmek için gerekli malzemeler hazır olduğunda oturur ve bekler.		
2. Öğrenci sağ elinin tırnakları kesilirken uygun davranışlar sergiler.		
3. Öğrenci sol elinin tırnakları kesilirken uygun davranışlar sergiler.		
4. Öğrenci eline kolonya döküldüğünde uygun davranışlar sergiler.		
5. Öğrenci tırnakların bulunduğu peçeteyi çöpe atar.		

Ek 14**Ayak Tırnağı Kesmeye İlişkin Gözlemciler Arası Güvenirlilik (GAG)**

☐ Gözlemciler Arası Güvenirlilik		
Uygulayıcı:		
Beceri Basamakları	Tarih	Performans (Yaptı: +) (Yapmadı:)
1. Öğrenci tırnak kesmek için gerekli malzemeler hazır olduğunda oturur ve bekler.		
2. Öğrenci çorapları çıkartılırken uygun davranışlar sergiler.		
3. Öğrenci ayak tırnakları kesilirken uygun davranışlar sergiler.		
4. Öğrenci çorabı giydirilirken uygun davranışlar sergiler.		
5. Öğrenci tırnakların bulunduğu peçeteyi çöpe atar.		

Etik Kurul Kararı

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU
ETİK KURUL KARARI

Etik Kurul Toplantı Tarihi/Sayısı ve Karar No	Tarih :26/07/2024 Toplantı Sayısı:15 Karar No :2024/629
Araştırmanın Başlığı	Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireyin Özbakım İhtiyaçlarının Karşılmasında Duruma Uygun Davranışların Şekil Verme ile Kazandırılması.
Sorumlu Araştırmacı	Dr. Öğr. Üyesi Fatih KOÇAK
Yardımcı Araştırmacı	Yasir UYGUN Lisansüstü Öğrenci
Etik Kurul Kararı	20591 sayılı başvuru Etik Kurul tarafından değerlendirilmiş olup, başvurunun bilimsel araştırma etiği açısından "Uygun" olduğuna karar verilmiştir.

ASLI GİBİDİR
26/07/2024